Colleccion Antòni Nogués
de versions en aranés

53

ETH CAPÈL DE TRES PUNTES

Pedro A. de Alarcón

ETH CAPÈL DE TRES PUNTES

Pedro A. de Alarcón

Prefaci der autor.-

Pòqui espanhòls, enquia e tot compdant as mès sabents e liejudi, desconeisheràn era istorieta vulgara que li servís de fondament ara presenta istòria.

Un grossièr pastor de crabes, que jamès auie gessut dera sua amagada Cortijada que neishec, siguec eth prumèr que nosati l'ac entenérem condar. Qu'ère aguest individú un d'aguesti rustics sense cap letra, encara que ladin e bofon, que tan de papèr representen ena nòstra literatura nacionau damb eth nòm de tafurèls. Tostemp que i auie hèsta ena Cortijada, damb motiu d'ua nòça o bateg, o d'ua solemna visita des patrons, li tocaue ada eth méter es jòcs de sansònhes e pantomimes, hèr es palhassades e recitar es romanci e relacions; e precisament en ua d'aguestes ocasions, hè ja lèu tota ua vida… ei a díder, (hè ja mès de trenta cinc ans) li semblèc ben enludernar e embadoquir ua cèrta net era nòsta innocéncia (relativa) damb eth conde en vèrs de *El Corregidor y la Molinera*, ei a díder, eth de *El Molinero y la Corregidora*, qu'aufrim nosati ath public jos eth nòm mès trascendentau e filosofic (donques qu'atau ac demane era gravetat d'aguesti tempsi) de *El Sombrero de tres picos*.

Rebrembam, per senhaus, que quan eth pastor mos balhèc tan bona estona, es gojates maridaires aquiu amassades se rogiren totes, d'a on es sues mairs dedusiren qu'era istòria ère un shinhau verda, pera quau causa botèren eres ath pastor d'aur e blau; mès eth praube Repela (atau se criadaue eth pastor) non se mosseguèc era lengua, e contestèc, dident: que non auie motiu entà escandalizar-se d'aquera manèra, pr'amor qu'arren resultaue dera sua narracion que non sabéssen enquia e tot es monges e enquia e totes mainades de quate ans…

- E se non, vam a veir, preguntèc eth crabèr: qué ne sabetz de cèrt dera istòria de *El Corregidor*? Qu'es maridadi dormissen amassa, e qu'a cap marit l'agrade que un aute òme dormisque damb era sua hemna! Me semble qu'era notícia!...
- Donques ei vertat!, responeren es mairs, en enténer es arridalhades des sues hilhes.
- Era pròva de qué er oncle Repela a rason (observèc alavetz eth pair deth nòvi), ei que toti es gojats e adults aciu presents se n'an sabut ja de qué aguesta net, tanlèu s'acabe eth balh, Juanete e Manolilla estrenaràn aguesa famosa jaça de matrimòni qu'era senhora Gabriela acabe de mostrar as nòstes hilhes entà qu'admiren es brodadi des coishinères…
- E i a mès causes! (didec eth pairin dera nòvia) enquia e tot en libre dera Doctrina e enes madeishi Sermons se parle as mainatges de totes aguestes causes tan normaus en tot meter-les ath pas dera longa esterilitat dera Nòsta Senhora Santa Anna, dera vertut deth cast Jusèp, dera estratagèma de Judit, e de d'auti molti miracles qu'ara non m'en brembi. Per tan, senhors…
- Arren, arren, oncle Repela! (exclamèren valerosament es gojates). Tornatz a díder era vòsta relacion, qu'ei fòrça divertida!
- E enquia e tot molt decenta! (seguic eth pairin). Pr'amor qu'en era non se conselhe ad arrés que sigue dolent; ne se l'ensenhe a estar-ne; ne se quede sense castig aqueth que n'ei…
- Au, au, repetitz-la!, dideren, fin finau d'acòrd, es mairs de familha.

Er oncle Repela tornèc alavetz a recitar eth romanç, e, considerat ja eth sòn tèxt per toti ara lum d'aquera critica tan ingenua, vederen que non i auie arren mès qu'ahiger; era quau causa equival a díder que l'autregèren es licéncies de besonh.

Damb es ans, qu'auem entenut moltes e molt diuèrses versions d'aquera madeisha aventura de *El Molinero y la Corregidora*, tostemp de pòts de graciosi de pòble e de bòrdes, ara manèra deth ja defuntat Repela, e ath delà, l'auem liejut en letres de mòtle en diuèrsi Romanci de cèc, e enquia en famós *Romancero* der inoblidable D. Agustin Duran.

Eth hons der ahèr qu'ei eth madeish: tragi-comic, burlesc e terriblament epigramatic, coma totes es leçons dramatiques de morau des que s'enamore eth nòste pòble; mès era forma, eth mecanisme accidentau, es procediments casuaus, son molt diferents, molt, deth relat deth nòste pastor, autant, qu'aguest non aurie pogut recitar ena Cortijada deguna d'aguestes versions, ne enquia e tot aqueres que son imprimides, sense qu'abans se tapèssen es aurelhes es gojates en estat aunèst, o sense expausar-se a qu'es sues mairs les treiguessen es uelhs. Enquia tau punt an arrribat e pervertit es grossièrs pòcvaus de d'autes províncies eth cas tradicionau que tan saborós, discrèt e pulcre resultaue ena version deth classic Repela!

Que hè, donc, fòrça temps, qu'auérem eth prepaus de restablir era vertat des causes, en tot entornar-li ara peregrina istòria eth sòn primitiu caractèr, que jamès dobtérem que siguec aqueth qu'en eth gessie mès ben liurada era decéncia. Ne sense cap de dobte aguesta sòrta de relats, en rodar pes mans deth plebèu, jamès se desnaturalizen entà hèr-se mès beròis, delicadi e decents, senon entà estropiar-se e enlordir-se ath contacte dera vulgaritat e era maganha.

Tau ei era istòria deth present libre… Per tan, botem-mos ja ena haria, voi díder, comencem era relacion de *El Corregidor y La Molinera*, e non sense demorar dera tua men senada (ò respectable public!) que dempús d'auer-la liejut e auer-te hèt mès senhaus dera crotz que s'auesses vist ath dimòni (coma ditz Estebanillo Gonzalez quan comencèc era sua) l'auràs coma digna e mereishedora d'auer gessut ara lum."

Junhsèga de 1874.

I.- De quan arribèc era causa

Començaue aguest long sègle, que ja ei en tot acabar-se. Non se sap exactament er an: sonque cònste qu'ère dempús deth de 4 e abans deth de 8.

Regnaue, donc, encara en Espanha, D. Carlos IV de Borbón (pera gràcia de Diu), segontes es monedes, e per desbrembe o gràcia especiau de Bonaparte, segontes es boletins francesi; es auti sobeirans europèus descendents de Loís XIV auien perdut ja era corona (e eth patron d'eri eth cap) ena des.hèta tormenta que corrie per aguesta envielhida part deth mon des de 1789.

Non ère aguesta era singularitat dera nòsta pàtria en aqueri tempsi. Eth Soldat dera Revolucion, eth hilh d'un escur avocat còrs, eth vencedor en Rivoli, enes Piramides, en Marengo e en d'autes cent batalhes, acabaue de cenher-se era corona de Carlo Magno e de trasfigurar complètament era Euròpa, creant e suprimint nacions, esfaçant frontères, inventant dinasties e hènt cambiar de forma, de nòm, de lòc, de costums e enquia e tot de vestit as pòbles per a on passaue en sòn shivau de guèrra coma un terratrèm animat o coma er "Anticrist", que lo cridauen es poténcies deth nòrd… Ça que la, es nòsti pairs (Diu les age ena sua santa glòria), luenh d'auer-lo en òdi o de cranher-lo, se compladien encara en tot ponderar es sues descomunaus hètes, coma se siguessen der eròi d'un libre de cavalaria, o de causes qu'arribauen en un aute planeta, sense que ne per edart sospechèssen que pensèsse jamès en vier aciu e sajar es atrocitats qu'auie hèt en França, Italia, Alemania e en d'auti païsi. Un còp per setmana (dus còps coma molt) arribaue eth corrèu de Madrid ara màger part de poblacions importantes dera Peninsula, en tot hèr-se a vier bèth numèro dera Gaceta (que tanpòc ère diadèra) e per era se'n sabien es persones importantes (supausant qu'era Gaceta parlèsse deth particular) s'existie un estat mès o mens, enlà deth Pirinèu, se s'auie desvolopat ua auta batalha qu'en era lutèssen sies o ueit emperadors e reis, e se Napoleon se trapaue en Milan, en Brusselles o en Varsòvia… Ath delà d'aquerò, es nòsti majors seguien viuent ara espanhòla, molt pòc a pòc, aganchadi as sòns rancis costums, en patz e en gràcia de Diu, damb era sua Inquisicion e es sòns fraires, damb era sua caracteristica inegalitat deuant dera lei, damb es sòns privilègis, furs e exempcions personaus, damb era sua manca de libertat municipau o politica, governadi simultaneament per insignes bisbes e poderosi corregidors (qu'es sues respectives potestats non ère aisit endonviar, pr'amor qu'es uns e es auti se calauen en çò temporau e etèrn) e pagant un gran nombre de contribucions e tributs, qu'era sua nomenclatura non ven ath cas ara.

E aciu acabe tot aquerò qu'era presenta istòria a a veir damb çò de militar e politic d'aquera epòca; pr'amor qu'eth nòste solet objectiu, en referir aquerò qu'alavetz se passaue en mon, a estat arribar ar an que se tracte (supausem que 1805) en quau imperaue encara en Espanha er ancian regim, en totes es esfères dera vida publica e privada, coma se, ath miei de tantes nauetats e trebucs, eth Pirinèu s'auesse convertit en ua auta Muralha de China.

II.- De com viuie alavetz era gent

En Andalucia, per exemple (pr'amor que precisament se passèc en ua ciutat d'Andalucia aquerò que vatz a escotar), es persones de "suposicion" seguien en tot lheuar-se molt d'ora; anauen d'ora ara Catedrau, ara missa prumèra, encara que non siguesse dia de precèpte, esdejoant tàs nau, un uèu fregit e ua tassa de chicolate damb pan torrat; dinant tàra ua o dues dera tarde, ola e entrant, s'auie caça, e, se non, ola solet; dormint era meddiada dempús de dinar; passejant dempús peth camp; anant ath Rosari, entre dues lums, ena sua respectiva parròquia; prenent un aute chicolate ara ora dera Oracion (aguest damb bescuèit); assistint es de molt bona posicion ara tertólia deth corregidor, deth dean, o deth titol que residie en pòble; retirant-se en casa ara ora des Animes, barrant era pòrta abans deth tòc de queda, sopant amanida e guisat de carn normaument, se non auien entrat anchòies frèsques, e ajaçant-se ara seguida damb era sua senhora (es que l'auien), non sense hèr-se escauhar prumèr eth lhet pendent nau mesi der an…

Erós eth temps aqueth en quau era nòsta tèrra seguie en tranquilla e pacifica possession de totes es telaranhes, de tot eth povàs, de tota arna de ròba, de toti es respèctes, de totes es credences, de totes es tradicions, de toti es usatges e de toti es abusi santificadi pes sègles! Erós eth temps aqueth que i auie ena societat umana varietat de classes, d'afeccions e de costums! Erós eth temps, digui…entàs poètes, mès que mès, que trapauen un intermèdi, ua sceneta, ua comèdia, un drama, un auto sacramentau o ua epopeia darrèr de cada cantoada, en sòrta d'aguesta prosaica uniformitat e desagradiu realisme que mos leguèc a tot darrèr era Revolucion Francesa! Erós aqueth temps, òc!...

Mès aquerò ei tornar ara madeisha. Qu'ei pro ja de generalitats e de circonlocucions, e entrem ena istòria deth *Sombrero de tres picos*.

III.- Do ut des

En aqueth temps, donc, i auie apròp dera ciutat de *** un famós molin, de haria (que ja non existís), e plaçat coma a un quart de lèga dera poblacion, entre eth pè deth suau ticolet poblat de pruères e ceridèrs e ua plan fertila òrta que servie de marge (e a viatges de lhet) ath titolar, intermitent e traïdor arriu.

Per moltes e diuèrses rasons, hège ja temps qu'aqueth molin ère eth preferit punt d'arribada e de repaus des passejaires mès caracterizadi dera mentada ciutat... Prumèr, perque amiaue entada eth un camin de carros, mès transitable qu'es auti d'aqueri entorns. En dusau lòc, deuant deth molin i auie ua placeta empeirada, caperada per un trelhatge enorme, dejós deth quau se cuelhie fòrça ben era frèsca en ostiu e eth solei en iuèrn, gràcies ara alterada anada e tornada des pampols.... En tresau lòc, eth molièr ère un òme molt respectuós, molt discrèt e fin, qu'auie aquerò que se cride don de gents, e qu'obsequiaue as senhorons que lo solien aunorar damb era sua tertólia dera tarde, en tot aufrir-les... aquerò que balhaue eth temps, ja siguen faves verdes, cerides e prues, ja siguen letugues en huelha e sense adobar (que son molt bones quan se les acompanhe de cocons de pan e òli; cocons que s'encargauen d'enviar per deuant es nòstes senhories), ja sigue melons, arradim d'aquera madeisha trelha que les servie de cubricèl, ja sigue rosetes de panís, s'ère iuèrn, e castanhes torrades, e amelhes, e nòdes, e de quan en quan, enes tardes molt heredes, un rajòu de vin (laguens ja dera casa e ara lum deth huec), ara quau causa pendent era Pasca se solie híger bèra pasteta, bèth gelat de crèma, bèth tortèl o bèra lesca de *camalhon alpujarreño*.

- Tan ric ère eth molièr o tan imprudents es sòns tertolians?, dideratz en tot interromper-me.

Ne ua causa ne era auta. Eth molièr sonque auie un lòc de pas, e aqueri cavalièrs èren era delicadesa e er orgulh personificadi. Mès en un temps qu'en eth se pagauen cinquanta e tantes contribucions desparières ara Glèisa e ar Estat, pòc riscaue un plebèu de tan clares lums coma aqueth, en tier-se guanhada era volontat de regidors, canonges, fraires, escrivans e d'autes persones de campanetes. Atau, donc, non mancaue qui didesse qu'er oncle Lucas (tau ère eth nòm deth molièr) s'estauviaue un dinerau cada an a truca de complimemtar a toti.

- "Vòsta Mercè me balharà ua porteta dera casa que s'a esbauçat", li didie a un; "Vòsta Senhoria (li didie a un aute) ordenarà que me rebaishen eth subsidi, o er impòst de vendes, o era contribucion de fruts civils". "Vòsta Reveréncia me deisharà cuélher dera òrta deth convent un shinhau de huelha entàs mèns vèrmes de seda". "Vòsta Illustrissima m'autrejarà eth permís entà hèr-me a vier un shinhau de lenha deth mont X". " Vòsta Paternitat me botarà dues linhes entà que me permeten talhar un shinhau de husta ena pineda H.". "Qu'ei de besonh que me hèsque *Usarcé* ua petita escritura que non me còste arren". "Aguest an non posqui pagar eth cens". "Demori qu'eth plaid se decidisque a favor mèn". "Aué l'è fotut dus boets a un, e me pensi que li cau anar ara preson per çò d'auer-me provocat". "Aurie vòsta mercè tau causa que li sobresse?". "Vos servís a Vos de quauquarren tau causa?" "Me podetz deishar era mula?". "Auetz eth carro ocupat deman?" "Vos semble ben que me hèsca a vier eth saumet?"

E aguestes cançons se repetien a totes ores, obtient tostemp era responsa d'un generós e desinteresat... "coma volgatz".

Per tant, ja vedetz qu'er oncle Lucas non ère en camin d'arroïnar-se.

IV.- Ua hemna vista per dehòra

Era darrèra e dilhèu era mès poderosa rason qu'auie eth senhoratge dera ciutat entà freqüentar pendent es tardes, eth molin der oncle Lucas, ère... que, atau es clèrgues coma es seglars, començant peth Sr. Bisbe e eth Sr. Corregidor, podien contemplar aquiu traquillament ua des òbres mès beròies, gracioses e admirables qu'an gessut jamès des mans de Diu, cridat alavetz er Èsser Suprèm, per Jovellanos e per tota era escòla afrancesada deth nòste país...

Aguesta òbra... se denominaue "la *señà Frasquita*".

Comenci en tot contestar-vos que "la *señà Frasquita*", legitima esposa der oncle Lucas, ère ua hemna de ben, e atau ac sabien toti es illustres visitaires deth molin. Encara mès: degun d'eri balhaue senhaus de considerar-la damb uelhs de baron ne damb mina pecaminosa. L'admirauen, òc, e la galantejauen a viatges (deuant deth sòn marit, plan) madeish es fraires qu'es cavalièrs, es canonges qu'es gòrges midonades, coma un prodigi de beresa qu'aunoraue ath sòn Creador, e coma ua diablessa de brigandalha e coquinaria, qu'allegraue innocentament es esperits mès melancolics. "Qu'ei un beròi animau", solie díder eth plan vertuós Prelat. "Ei ua estatua dera ancianitat ellenica", observaue un avocat erudit, Academic corresponent dera Istòria. "Ei era pròpria estampa d'Eva", didie eth Prior des Franciscans. "Ei ua reiau mossa", exclamaue eth Coronèl de milicies. "Qu'ei ua sèrp, ua sirena, un dimòni!", higie eth Corregidor. "Mès ei ua brava hemna, ei un àngel, ei ua creatura, ei ua mainada de quate ans", acabauen dident toti, en tornar deth molin cargadi d'arradims e de nòdes, ara cèrca des sòns ombrius e metodics larèrs.

Era mainada de quate ans, ei a díder, era *señà Frasquita*, qu'aurie uns trenta ans. Auie mès de dues vares d'estatura e ère grosseta e proporcionada, o dilhèu mès grosseta encara de çò que corresponie ara sua eleganta talha. Que semblaue ua Niobe colossau, e aquerò que non auie auut hilhs: se retiraue a un Ercules... hemna: se retiraue a ua matrona romana d'aqueres qu'encara i a en Trastevere. Mès çò mès notable d'era ère era mobilitat, era leugeresa, era animacion, era gràcia deth sòn respectable còs. Entà èster ua estatua, coma volie er Academic, li mancaue eth repaus monumentau. Se quilhaue coma un jonc, se viraue coma ua viroleta, baraue coma ua gaudrofa. Eth sòn ròstre ère encara mès mobil, e, per tan, mens estructurau. Destacauen en eth, enquia cinc clotets: dus en ua maishèra, un aute ena auta; un aute, molt petit, apròp dera comissura quèrra des sòns arridolents pòts, e eth darrèr, plan gran, ath miei dera sua redona barba. Higetz ad aquerò es picaresques, es gracioses guinhades e es variades postures de cap qu'alegrauen era sua convèrsa, e vos formaratz ua idèa d'aquera cara plia de sau e de beresa e radianta tostemp de salut e d'alegria.

Ne era *señà Frasquita* ne er oncle Lucas èren andalusi: era ère navarrenca e eth murcian. Eth auie vengut ena ciutat de *** ara edat de quinze ans, coma page, coma sirvent deth bisbe anterior ath qu'en aqueth moment governaue aquera glèisa. L'educaue eth sòn protector entà clèrgue, e dilhèu damb aguesta intencion e entà que non li manquèsse sodada, li deishèc en sòn testament eth molin; mès er oncle Lucas, qu'ara mòrt de Sa Illustrissima non auie recebut qu'ordes menores, pengèc es abits en aqueth punt e ora, e se n'anèc de soldat, mès desirós de veir mon e córrer aventures que de díder missa o móler horment. En 1793 hec era campanha des Pirinèus Orientaus, coma ordenança deth valent Generau D. Ventura Caro; assistic ar assaut deth Castèth Piñon, e s'estèc dempús pendent fòrça temps enes províncies deth Nòrd, a on cuelhec era licéncia absoluda. En Estella coneishec ara *señà Frasquita*; l'enamorèc, se maridèc damb era e se la hec a vier en Andalucia ara cèrca d'aqueth molin qu'auie de veder-les tan pacifics e erosi pendent pendent era rèsta dera sua peregrinacion per aguesta val de lèrmes e d'arridalhes.

Era *señà Frasquita*, donc, trasladada de Navarra ad aquera solitud, non auie aquerit cap costum

andalús, e se diferenciaue molt des hemnes campanhardes des entorns. Vestie damb mès senzilhesa, desinvoltura e elegància qu'eres, netejaue mès eth sòn còs, e li permetie ath solei e ar aire amorassar es sòns rebussadi braci e era sua descubèrta gòrja. Amiaue, enquia cèrt punt, eth vestit des senhores d'aquera epòca, eth vestit des hemnes de Goya, eth vestit dera reina Maria Luisa: se non ua hauda de miei pas, ua hauda d'un solet pas, plan cuerta, que deishaue veir es sòns menuts pès e era arringada dera sua cueisha: amiaue escòt redon e baish, ar estil de Madrid, a on s'estèc pendent dus mesi damb eth sòn Lucas, quan se trasladèren de Navarra a Andalucia. Tot eth peu recuelhut naut de tot dera coroneta, deishaue capejar era galhardia dera sua tèsta e deth sòn còth; amiaue plendengues enes aurelhes, e molti anèths enes dits des sues dures encara que netes mans. Fin finau: era votz dera *señà Frasquita* auie toti es tons deth mès extens e melodiós esturment, e era sua arridalha ère tan alègra e argentina, que semblaue eth tòc deth Dissabte de Glòria.

Retratem ara ar oncle Lucas.

V.- Un òme vist per dehòra e per laguens

Er oncle Lucas ère mès lèg que Picio. N'auie estat tota era sua vida, e ja auie lèu quaranta ans. Ça que la, pòqui òmes tan simpatics e agradius aurà botat Diu en mon. Cuelhut pera sua vivacitat, peth sòn engenh e pera sua gràcia, eth defunt bisbe l'ac demanèc as sòn pairs, qu'èren pastors, no de anmes, senon de vertadères oelhes. Mòrt Sa Illustrissima, e deishant eth mosso eth seminari peth quartèr, lo distinguec entre tota era sua armada eth Generau Caro, e lo nomentèc eth sòn ordenaça mès intim, eth sòn vertadèr sirvent de campanha. Un còp acabat eth servici militar, li siguec molt aisit ar oncle Lucas conquistar eth còr dera *señà Frasquita*, dera madeisha manèra que l'auie resultat aisit conquistar era apreciacion deth generau e deth bisbe. Era navarresa, qu'auie alavetz vint ans, e ère eth uelh dret de toti es joeni d'Estella, quauqui uns d'eri fòrça rics, non podec resistir as contunhes galantaries, as agradiues ocurréncies, as uelhs d'enamorat monard e ath sòn bofon e constant arridolet, plen de malícia, encara que tanben de doçor, d'aqueth murcian tan atrevit, tan charraire, tan escarrabilhat, tan prèst, tan valent e tan graciós, qu'acabèc en tot trastornar-li eth cervèth, non solet ara cobejada beresa, senon tanben ath sòn pair e ara sua mair.

Lucas ère alavetz, e seguís estant ena data que mos referim, de petita estatura (aumens en relacion ara sua hemna), un shinhau cargat d'espatles, molt moren, glabre, nassut, aurelhut e picat de veròla. Mès era sua boca ère regulara e eth sòn dentat immilhorable. Se poirie díder que sonque era crospa d'aqueth òme ère basta e lèja, que tanlèu coma se començaue a entrar laguens d'eth, campauen es sues perfeccions, e qu'aguestes perfeccions començauen enes dents. Dempús seguie ena votz, vibranta, elastica, atractiva; coratjosa e grèu a viatges, doça e melosa quan demanaue bèra causa, e tostemp dificil de resistir. Arribaue dempús aquerò qu'era votz didie: tot oportun, discrèt, engenhós e convenceire... e fin finau, ena anma der oncle Lucas i auie valor, leiautat, aunestetat, sen, desir de saber e coneishements instintius o empirics de moltes causes, prigond mesprètz as nècis, quina que siguesse era sua categoria sociau, e cèrt esperit d'ironia, de burla e de sarcasme, que lo hègen passar, as uelhs der Academic, coma un D. Francisco de Quevedo en brut.

Tau ère per laguens e per dehòra er oncle Lucas.

VI.- Abiletats des dus conjonchs

Estimaue, donc, hòlament era *señà Frasquita* ar oncle Lucas, e se consideraue era hemna mès erosa deth mon en veder-se adorada per eth. Non auien hilhs, coma ja sabem, e s'auien consagrat cada un a suenhar e mimar ar aute damb afan indicible, encara que sense qu'aquera trenda sollicitud manisfestèsse eth caractèr sentimentau e afastigós, per çò d'amanhagaire, de lèu toti es matrimònis sense succession. Ath contrari: se tractauen damb senzilhesa, damb alegria, damb galejada e confiança semblantes ara d'aqueri mainatges, companhs de jòcs e de diversions, que s'estimen damb tota era sua anma sense necessitat de dider-s'ac, ne encuedar-se'n eri madeishi d'aquerò que

senten.

Qu‘ei impossible qu‘age auut sus era tèrra un molièr milhor pientat, milhor vestit, mès suenhat ena taula, enrodat de totes es comoditats ena sua casa, qu’er oncle Lucas! Qu’ei impossible que cap molièra ne cap reina age estat objècte de tantes atencions, de tantes galantaries, de tantes fineses coma era *señà Frasquita*! Qu’ei impossible tanben que cap molièr age embarrat tantes causes necessàries, utiles, agradiues, divertides e enquia e tot superflues, coma es que van a servir de teatre a lèu tota era presenta istòria!

Contribuie molt ad aquerò eth hèt de què era *señà Frasquita*, era pulcra, trabalhadora, fòrta e salutosa navarresa, sabie, volie e podie, codinar, cóser, brodar, escampar, hèr doci, lauar, téisher, hèr micha, cantar, barar, tocar era guitarra e es palets, jogar ara *brisca* e ath *tute*, e d’autes moltes causes qu’era sua relacion serie interminabla. E contribuie non mens ath madeish resultat eth hèt de qué er oncle Lucas sabie, volie e podie, dirigir eth molin, cultivar eth camp, caçar, pescar, trabalhar de hustèr, de haure e de paredèr, ajudar ara sua hemna en toti es ahèrs dera casa, liéger, escríuer, compdar, etc, etc...

E aquerò sense mentar es arrams de luxe, ei a díder es sues abiletats extraordinàries...

Per exemple: er oncle Lucas adoraue es flors (madeish qu’era sua hemna), e ère floricultor tan consumat, qu‘auie artenhut produir exemplars naui, mejançant laborioses combinacions. Qu'auie bèra causa d’engenhaire naturau, e ac auie demostrat en tot bastir ua paishèra, un sifon e un aqüeducte que tripliquèren era aigua deth molin. Auie ensenhat a dançar ath sòn gosset, auie domesticat ua sèrp, e auie hèt qu’un parroquet toquèsse era ora mejançant crits, segontes anaue mercant un relòtge de solei qu‘eth molièr auie diboishat ena paret; a compdar d’aquerò eth parroquet daue ja era ora damb precision enquia e tot enes dies de broma e pendent era net.

Finaument: en molin i auie ua òrta que produsie tota sòrta de frutes e legums; un estanh embarrat en ua sòrta de *kiosk* de gensemins, a on se banhauen pendent er ostiu er oncle Lucas e era *señà Frasquita*, un jardin; ua estofa o iuernacle entàs plantes exotiques, ua hònt d’aigua potabla; dues saumetes, qu‘en eres eth matrimòni anaue ara ciutat e as pòbles des entorns; garièra, colombèr, auderèra, criadèr de pèishi, criadèr de vèrmes de seda; arnes, qu’es sues abelhes libauen enes gensemins; truèlh, damb era sua bodega corresponenta, andues causes en miniatura; horn, telèr, harga, talhèr de hustaria, etc. etc...tot aquerò redusit a ua casa de ueit crambes e a dues fanecades de tèrra, e valorat ena quantitat de dètz mil reiaus.

VII.- Eth hons dera felicitat

Que s’adorauen, plan, hòlament eth molièr e era molièra, e enquia e tot semblaue qu’era l’estimaue mès ada eth qu‘eth ada era, a maugrat d’èster eth tan lèg e era tan beròia. Ac digui pr’amor qu’era *señà Frasquita* solie auer gelosia e li demanaue compdes ar oncle Lucas quan aguest se tardaue en tornar dera Ciutat o des pòbles a on anaue ara cèrca de gran, mentre qu‘er oncle Lucas vedie enquia e tot damb gust es atencions que li hègen ara *señà Frasquita* es senhors que frequentauen eth molin; se vantaue e s’alegraue de qué a toti les agradèsse tan coma ada eth: e, encara que sabie qu‘ath hons deth còr quauqui uns l’ac envejauen, la cobejauen coma boni mortaus e aurien autrejat quinsevolh causa entà que siguesse mens hemna de ben, la deishaue soleta sense era mendre preocupacion, e jamès li preguntaue dempús se què auie hèt ne qui auie estat aquiu pendent era sua abséncia...

Non volie díder aquerò qu’er amor der oncle Lucas siguesse mens viu qu‘eth dera *señà Frasquita*. Volie díder qu’eth auie mès confiança ena vertut d‘era qu‘era ena d’eth. Volie díder qu’eth la depassaue en coneishement e sabie enquia quin punt ère estimat e guaire se respectaue era sua hemna ada era madeisha; e sabie, mès que mès, qu’er oncle Lucas ère tot un òme: un òme coma eth de Shakespeare, de pòqui e d’indivisibles sentiments; incapable de dobtes; que credie o morie; qu‘estimaue o aucie; que non admetie gradacion ne transit entre era suprèma felicitat e er extermini deth sòn benaür.

Qu'ère, a tot darrèr, un Otelo de Murcia, damb espardenhes e capèl, en prumèr acte d'ua tragèdia possibla...

Mès, entà qué aguestes anotacions lugubres en un ton tan alègre? Entà qué aguesti relampits fatidics en ua atmosfèra tan serena? Entà qué aguestes actituds melodramatiques en un quadre de gènre?

Qu'ac saberatz de seguit.

VIII.- Er òme deth capèl de tres puntes

Qu'èren es dues dera tarde deth mes d'Octobre.

Era campana dera catedrau tocaue a vèspres, causa qu'ei madeish que díder que ja auien dinat totes es persones importantes dera ciutat.

Es canonges anauen entath cor, e es seglars entàs sues crambes pr'amor de hèr era meddiada, sustot aqueri que, per çò deth sòn mestièr, per exemple, es autoritats, auien passat eth maitin trabalhant.

Qu'ère, donc, molt estranh qu'aqueres ores, impròpries entà hèr un passeg, pr'amor qu'encara hège massa calor, gessesse dera Ciutat, a pè, e seguit d'un solet ussièr, er illustre senhor Corregidor dera madeisha, ath quau non se podie confóner damb cap auta persona ne de dia ne de nets, per çò dera enormitat deth sòn capèl de tres puntes e per çò dera eleganta capa de grana, e tanben per çò de particular dera sua grossièra gràcia...

Dera capa de grana e deth capèl de tres puntes, son moltes encara es persones qu'aurien pogut parlar damb plen coneishement de causa. Nosati, entre eres, madeish que toti es neishudi en aquera ciutat enes acabalhes deth regnat deth Senhor Don Fernando VII, mo'n brembam d'auer vist penjadi en un clau, solet ornament dera desmantelada paret, ena roïnosa tor dera casa qu'abitèc Sa Senhoria (tor destinada alavetz as mainadencs jòcs des sòns arrèhilhs), aqueres dues ancianes pèces, aquera capa e aqueth capèl, eth nere capèl dessús e era ròia capa dejós, en tot formar ua sòrta d'espèctre der absolutisme, ua espècia de susari deth Corregidor, ua espècia de caricatura retrospectiva deth sòn poder, pintada damb carbon e arcana, coma tantes autes, pes mainatges constitucionaus dera de 1837 que mos amassàuem aquiu; ua espècia, en fin, d'espantaudèths, qu'en d'auti tempsi auien estat espantaòmes, e qu'aué me hè pòur d'auer contribuit a escarnir, en tot passejar-lo per aquera istorica ciutat, enes dies de carnavau, naut de tot d'un umerau, servint de desguisament irrisòri ath pèc que mès hège arrir ara plèba.... Praube principi d'autoritat! Atau t'auem botat es madeishi qu'aué t'invocam tan!

Per çò dera senhalada grossièra gràcia deth senhor Corregidor, s'estaue (diden) en qu'ère cargat d'espatles..., encara mès cargat d'espatles qu'er oncle Lucas..., lèu gibós, entà didè'c ja d'un còp; d'estatura, mens qu'era mejana; primet; de mala salut; es cames arquejades e ua manèra de caminar *sui generis*, (balancejant-se d'un costat en aute e de darrèr entà deuant), que sonque se pòt descríuer damb era absurda formula de qué semblaue coish des dus pès; per çò d'aute (hig era tradicion), eth sòn ròstre ère regular, encara que ja pro arropit pera manca absoluda de dents e de caishaus; moren verdós, coma eth de lèu toti es hilhs des Castillas; damb grani uelhs escurs, que reflectien era colèra, eth despotisme e era luxúria; damb fines e coquines faccions, que non amiauen era expression dera sua valor personau, mès òc era d'ua malícia astuta capable de tot, e damb cèrta mina de satisfaccion, miei aristocratica, miei libertina, que revelaue qu'aqueth òme auie estat, ena sua remòta joenessa, agradiu e acceptat pes hemnes, a maugrat des sues cames e dera sua gepa.

D. Eugenio de Zúñiga e Ponce de Leon (qu'atau se cridaue Sa Senhoria) auie neishut en Madrid, de familha illustra; qu'aurie alavetz uns cinquanta cinc ans, e n'amiaue quate de corregidor ena ciutat que parlam, a on se maridèc, pòc temps dempús d'arribar, damb era plan principau senhora que mès endeuant parlaram.

Es miches de D. Eugenio (soleta part que, ath delà des sabates, deishaue veir era plan longa capa de grana) èren blanques, e es sabates neres, damb fivèla d'aur. Mès quan era calor deth camp

l'obliguèc a desembolhar-se, se vedec qu'amiaue ua grana corbata de batista; justacòs de sarga de color de tortora, molt ornada de ramets verds, brodats d'ornament; calçon cuert, nere, de seda; ua enòrma casaca dera madeisha tèla qu'eth justacòs; punhalet damb garnison d'acèr; baston damb ornaments; e un respectable parelh de gants de pèth palhosa, que non se botaue jamès e qu'emponhaue a manèra de scèptre.

Er ussièr, que seguie a vint passi de distància ath Corregidor, se cridaue Garduña, e ère era pròpria estampa deth sòn nòm. Prim, molt leugèr; guardant entà deuant, entà darrèr e entàs costats ath madeish temps que caminaue; còth long; petit e repugnant ròstre, e damb dues mans coma dues manolhes de disciplines, semblaue totafèt un furet ara cèrca de criminaus, era còrda que les auie d'estacar, e er esturment destinat ath sòn castig.

Eth prumèr corregidor que li fotèc era guardada ath dessús, lo deishèc sense mes informes: "Tu seràs eth mèn vertadèr ussièr..." e ja n'auie estat de quate corregidors.

Auie quaranta ueit ans, e amiaue capèl de tres puntes, molt mès petit qu'eth deth sòn senhor (pr'amor que ja auem dit qu'eth d'aguest ère descomunau), capa nera coma es miches e tot eth vestit, baston sense ornaments e ua sòrta de subjeccion pera esquia.

Aqueth espavental nere se retiraue ara ombra deth sòn vistós patron.

IX.- Arri, saumeta!

Per quinsevolh loc que passèssen eth personatge e eth sòn apendix, es lauradors deishauen eth sòn trabalh e se descurbien enquias pès, damb mès pòur que respècte; dempús d'aquerò, didien en votz baisha:

- Que va molt d'ora eth senhor Corregidor a veir ara *señà Frasquita*!
- Molt d'ora... e solet!, higien d'auti, acostumadi a veder-lo tostemp quan hège aqueth passeg en companhia de d'autes persones.
- Escota, tu, Manuel: per qué deu anar solet aguesta tarde eth senhor Corregidor a veir ara navarresa?, li preguntèc ua plebèua ath sòn marit, que l'amiaue ena gropa dera bèstia.

E ath madeish temps qu'era pregunta, li hec gatalhèues, damb ua sòrta de *rintintin*.

- Non sigues tan mau pensada, Josefa! (exclamèc eth brave òme). Era *señà Frasquita* ei incapabla...
- .Que non digui jo çò contrari... Mès eth Corregidor non ei incapable d'èster enamorat d'era... Jo è entenut a díder que, de toti es que van as charradisses deth molin, eth solet qu'amie mala intencion ei aguest madrilenh tan afeccionat as haudes...
- E com sabes tu qu'ei afeccionat as haudes?, preguntèc ath sòn torn eth marit.
- Que non ac digui per jo...Que ja s'aurie sauvat, per mès corregidor que sigue, de dider-me qu'è es uelhs neri!

Era que parlaue atau ère lèja en grad superlatiu.

- Plan, donc, guarda, hilha, que s'ac hèsquen! (repliquèc eth cridat Manuel). Jo non creigui qu'er oncle Lucas sigue òme de consentir... Be n'a de caractèr er oncle Lucas quan s'emmalície!...
- Mès, a tot darrèr, se ve que li conven!...higec era tanta Josefa, arropint eth morret.
- Er oncle Lucas qu'ei òme de ben... (repliquèc eth plebèu) e a un òme de ben jamès li pòden convenir cèrtes causes....
- Alavetz, qu'as rason... Que s'ac hèsquen! Se jo siguessa era *señà Frasquita*!...

- Arri, saumeta!, cridèc eth marit, entà cambiar era convèrsa.

E era saumeta gessec ath tròt; e damb aquerò non se podec enténer era rèsta deth dialòg.

X.- Des dera arradimèra

Mentre atau pensauen es campanhards que saludauen ath senhor Corregidor, era *señà Frasquita* adaiguaue e escampaue suenhosament era placeta empeirada que servie de pati o compàs ath molin, e plaçaue mieja dotzena de cagires jos çò mès espés dera arradimèra, ena quau auie pujat er oncle Lucas, talhant es milhors arradims e apraiant-les artisticament en un tistèr.

- Qu'ei atau, Frasquita! (didie er oncle Lucas de naut de tot dera arradimèra): eth señhor Corregidor ei encamardat de tu de molt mala manèra...
- Que ja t'ac didí jo hè fòrça temps (contestèc era hemna deth Nòrd...) Mès, dèisha-lo que patisque! Compde, Lucas, non sigue que queigues!
- Tranquilla, que sò ben agarrat... Tanben li shautes fòrça ath senhor...
- Au! Non me balhes mès notícies! (interrompec era). Pro m'en sai jo de qui m'estime e qui non m'estime! M'agradarie tanben de bèra manèra saber se per qué non te shauti a tu!
- Tè! Perque ès molt lèja... contestèc er oncle Lucas.
- Escota, donc..., lèja e tot, sò capabla de pujar ena arradimèra e foter-te de cap en soler!...
- Que serie mes aisit que jo non te deishèssa baishar dera arradimèra sense minjar-te viua...
- Molt ben!... e quan arribèssen es mèns galants e mos vedessen aquiu, diderien qu'èrem un monin e ua monina!...
- E aurien rason; pr'amor que tu ès molt monina e jo un monin damb aguesta giba...
- Qu'a jo me shaute fòrça...
- Alavetz te shautarà mès era deth Corrigidor, qu'ei mes grana qu'era mia...
- Au! Au! Sr. D. Lucas... Non ajatz tanta gelosia!...
- Gelosia jo d'aguest vielh paquet? Ath contrari; que me n'alegri molt de qué t'estime!...
- Per qué?
- Perque en madeish pecat i é era peniténcia. Tu non l'as d'estimar jamès, e mentretant, jo sò eth vertadèr Corregidor dera ciutat!
- Guarda ath vanitós! Donques imagina-te que jo l'arribèssa a estimar... Causes mès estranhes s'an vist en mon!
- Tanpòc m'importarie massa...
- Per qué?
- Perque alavetz tu ja non series tu; e, en non èster tu çò qu'ès, ja non m'importarie bric que se te hessen a vier es dimònis!
- Mès alavetz, se qué haries en aguest cas?
- Jo? Guarda, que non ac sai!... Perque, coma alavetz jo seria un aute e non eth que sò ara, non me posqui imaginar çò que pensaria...
- E per qué series alavetz un aute?, persutèc valentament era *señà Frasquita*, deishant d'escampar e botant-se en anses pr'amor de guardar entà naut.

Et oncle Lucas se gratèc eth cap, coma se volesse trèir d'eth quauqua idèa prigonda, e fin finau didec damb mès seriositat e polidesa que de costum:

- Que seria un aute, perque jo sò ara un òme que cre en tu coma en jo madeish, e que non a mès vida qu‘aguesta credença. Per tant, en deishar de creir en tu, me moriria o me convertiria en un nau òme; viuiria de ua auta manèra; me semblarie qu‘acabaua de néisher; qu’auria d’autes entralhes! Non sai, donc, se qué haria alavetz damb tu... Poirie èster que m’estarnèssa d‘arrir e te virèssa era esquia.... Poirie èster que ne tansevolh te coneishessa.... Poirie èster... Mès, per qué mos auem de méter de mala encolia sense besonh! Qué mos impòrte a nosati que t’estimen toti es corregidors dera tèrra? Non ès tu era mia *Frasquita*?
- Plan que òc, tròç de barbar! (contestèc era navarresa, arrint ath mès poder). Jo sò era tua *Frasquita* e tu ès eth mèn Lucas dera mia anma, mès lèg qu’eth papó, damb mès talent que toti es òmes, mes brave qu‘eth pan, e mès estimat... A!, quan baishes dera arradimèra veiràs çò qu’ei estimar! Premanis-te a recéber mès boets e pecigades que peus as en cap! Mès, cara! Qu’ei aquerò que veigui? Eth senhor Corregidor vie aciu complètament solet... e tan d’ora!...Aguest que deu auer un plan... Per çò que semble, tu auies rason!...
- Donques, tè-te, e non li digues que sò aciu naut dera arradimèra. Aguest que ven a declarar-se solet damb tu, en tot pensar-se que sò encara dormint era meddiada!... Que voi divertir-me entenent era sua explicacion.

Atau parlèc er oncle Lucas, alongant eth tistèr entara sua hemna.

- Que non ei mau pensat! (exclamèc era, deishant anar naues arridalhades). Dimòni de madrilenh! Qué s’aurà pensat qué ei un corregidor entà jo? Mès que ja ei aciu...Per cèrt, que Garduña, que lo seguie a distància, s’a seigut ena albareda ara ombra... Quina pegaria! Amaga-te tu ben entre es pampols, que vam a arrir mès de çò que te penses...

E, dit aquerò, era beròia navarresa se metec a cantar et fandango, que ja l’ère tan familiar coma es conçons dera sua tèrra.

XI.- Eth bombardament de Pamplona

- Que Diu t’age, *Frasquita*... didec eth Corregidor, a mieja votz, campant jos era arradimèra e caminant de pnntetes.
- Que vage ben, senhor Corregidor! (responec era en votz normau, en tot hèr-li mil reveréncies). Vos per aciu ad aguestes ores! E damb era calor que hè! Vai, seiguetz-vos, Senhoria!... Aquiu s’està fresquet. Com ei que non auetz demorat as auti senhors? Aciu qu‘an ja premanidi es sòns sètis... Aguesta tarde demoram ath senhr Bisbe en persona, que l’a prometut ath mèn Lucas vier a tastar es arradims dera arramidèra. E com vos va, Senhoria? Com se trape era Senhora?

Eth Corregidor s’auie trebolat. Era desirada soletat que trapaue ara *señà Frasquita* li semblaue un sòmi, o un laç que li paraue era enemiga sòrt entà hèr-lo quèir en abisme d’ua decepcion.

Se limitèc, donc, a contestar:

- Que non ei tan d’ora coma didetz... Deuen èster es tres e mieja...

Eth parroquet fotec alavetz un crit.

- Son es dues e quart, didec era navarresa, guardant de quan en quan ath madrilenh.

Aguest carèc, coma eth condemnat convicte que renóncie ara defensa.

- E Lucas? Dormís? Preguntèc ath cap d’ua estona.

(Mos cau avertir aciu qu’eth Corregidor, madeish que toti es que non an dents, parlaue damb ua prononciacion hloisha e fiulanta, coma se siguesse en tot minjar-se es sòns pròpris pòts).

- Segur! (contestèc era *señà Frasquita*). Ad aguestes ores se quede adormit a on prumèr lo

cuelh era son, encara que sigue ath cant deth precipici...

- Guarda, donc... Dèisha-lo dormir!... (exclamèc eth vielh Corregidor, era sang dera cara perduda). E tu, estimada mia *Frasquita*, escota-me... escota... vie aciu... Sè-te aciu, ath mèn costat!... Qu'è fòrça causes entà dider-te...
- Ja sò seiguda, responec era Molièra, agarrant ua cagira baisha e metent-la deuant deth Corregidor, a ua cuerta distància dera sua.

Tanlèu s'auec seigut, *Frasquita* botèc ua cama sus era auta, inclinèc eth còs entà deuant, emparèc un code sus eth jolh montador, e era fresca e beròia cara en ua des sues mans; e atau, damb eth cap un shinau inclinat, er arridolet enes pòts, es cinc clotets en activitat, e es serens vistons tachadi en Corregidor, demorèc era declaracion de Sa Senhoria. Que se l'aurie pogut comparar damb Pamplona demorant un bombardament.

Eth praube òme anèc a parlar, e se quedèc damb era boca dubèrta, embelinat deuant d'aquera gran beresa, deuant d'aquera esplendor de gràcies, deuant d'aquera formidabla hemna, de color alabastre, de carns luxuoses, ne neta e arridolenta boca, de blaus e prigonds uelhs, que semblaue creada peth pincèu de Rubens.

- *Frasquita*!... (gasulhèc fin finau eth delegat deth rei, damb accent aflaquit, mentre qu'eth sòn marcit ròstre, caperat de sudor, en tot destacar-se sus era sua giba, expressaue ua immensa angonia). *Frasquita*!...
- Me cridi Frasquita! (contestèc era hilha des Pirinèus). E qué?
- Aquerò que tu volgues... repliquèc eth vielh damb ua trendesa sense limits.
- Donques aquerò que jo voi (didec era Molièra) que ja ac sap Sa Illustrissima. Aquerò que jo voi ei que Sa Illustrissima nomente secretari der Ajuntament dera ciutat a un nebot mèn qu'ei en Estella... e que d'aguesta manèra poirà anar-se'n d'aqueres montanhes, a on ei en tot passar molti trebucs...
- Ja t'è dit, *Frasquita*, qu'aquerò ei impossible. Er actuau secretari...
- Qu'ei un lairon, un embriac e un bèstia!
- Que ja ac sai... Mès qu'a bones influéncies entre es regidors de tostemp, e jo non posqui nomentar a un aute sense acòrd deth Cabildo. Contrariament m'expausaria...
- M'expausaria!... M'expausaria!... A qué non mos expausaríem per Sa Senhoria, enquia e tot es gats d'aguesta casa?
- M'estimaries ad aguest prètz?, gasulhèc eth Corregidor.
- Non, senhor; que jo ja estimi a Sa Senhoria a gratis.
- Hemna, non me balhes tractament! Parla-me de tu, o coma volgues... Atau, donc, m'estimaràs? Ditz-me.
- Non vos digui a vos que ja vos estimi?
- Mès...
- Que non i a mès que valgue. Veiratz vos, qué polit e qué òme de ben ei eth mèn nebot!
- Tu plan que n'ès de polida, *Frascuela*!...
- Vos shauti a vos?
- Que se me shautes!... Non i a ua hemna coma tu!
- Guardatz, donc... aciu que non i a arren de postís... contestèc era *señà Frasquita*, acabant de rebussar era manja deth sòn gipon, e ensenhant ath Corregidor era rèsta deth braç, digne d'ua cariatida e mès blanc qu'un liri.

- Que se me shautes!... seguit eth Corregidor. De dia e de nets, a totes ores, pertot, solet pensi en tu!...
- Qué, donc, non vos agrade era senhora Corregidora? (preguntèc *Frasquita* damb tan mau dissimulada compassion, qu'aurie hèt arrir a un ipocondriac...) Quin malastre! Eth mèn Lucas m'a dit qu'auec eth gust de veder-la e de parlar-li quan anèc a apraiar-li eth relòtge dera sala, e qu'ei molt beròia, molt brava e d'un tracte molt corau.
- Non tan, non tan!, mormolhèc eth Corregidor damb cèrt amarum.
- En cambi, d'auti m'an dit (seguic era Molièra) qu'a molt mala encolia, qu'ei molt gelosa, e que vos la cranhetz mès qu'a ua vara verda...
- Non tan, hemna!... (repetic D. Eugenio de Zuñiga y Ponce de Leon, rogint-se tot) Ne tan ne tan pòc! Era senhora qu'a es sues manies, ei vertat.... Mès aquerò de hèr-me tremolar, ei molt diferent. Jo que sò eth Corregidor!...
- Mès, en fin, l'estimatz o non l'estimatz?
- Te diderè... Jo l'estimi fòrça, o milhor dit, l'estimaua abans de coneisher-te. Mès des deth moment que te vedí, sabi pas que m'arribe, e era madeish se'n sap que m'arribe quauquarren... T'ei pro saber qu'aué... tocar-li, per exemple, era cara ara mia hemna me balhe era madeisha impression que se me la toquèssa a jo madeish... Ja ves, que non la posqui estimar mès ne sénter mens!... Mentre que per tocar aguesta man, aguest braç, aguesta cara, aguesta centura, autrejaria tot çò qu'è!

E parlant atau, eth Corregidor sagèc d'agarrar eth braç nud qu'era *señà Frasquita* lo heregaue materiuament pes uelhs; mès aguesta, sense trebolar-se, estirèc era man, toquèc eth pièch de Sa Senhoria damb era pacifica violéncia e innegabla rigidesa dera trompa d'un elefant, e lo lancèc d'aquiu damb era cagira e tot.

- Ave Maria Purissima! (exclamèc alavetz era navarresa, en tot arrir a plen colièr). Per çò que semble, aguesta cagira ère trincada...
- Qué se passe aquiu?, exclamèc er oncle Lucas en tot pistar eth sòn lèg ròstre entre es pampols dera arradimèra.

Eth Corregidor ère encara capenssús en soler, e guardaue damb un terror indicible ad aqueth òme qu'apareishie enes aires boca enjós.

S'aurie dit que Sa Senhoria ère eth diable, vençut, non per Sant Miquèu, senon per un aute dimòni deth lunfèrn.

- Qué s'a de passar? (s'esdeguèc a díder era *señà Frasquita*). Qu'eth senhor Corregidor botèc era cagira en clòt, s'anèc a balancejar, e a queigut!
- Jesús, Maria e Jusèp! (exclamèc ath sòn torn eth Molièr). S'a hèt mau Sa Senhoria? Volez un shinhau d'aigua e vinagre?
- Que non m'è hèt arren!, didec eth Corregidor, en tot lheuar-se coma podec.

E dempús higec en votz baisha, encara que de manèra qu'ac entenesse era *señà Frasquita*:

- Me la vatz a pagar!
- Ça que la, donc, Sa Senhoria m'a sauvat a jo era vida (didec er oncle Lucas sense botjar-se de naut dera arradimèra). Imagina-te, hemna qu'èra jo seigut aciu contemplant es arradims quan me quedè adormit sus un hilat de sirments e de paus que deishauen espacis sufisents entà que passèsse eth mèn còs... Per tant, s'era queiguda de Sa Senhoria non m'auesse desvelhat tan a temps, àguesta tarde m'auria ja trincat eth cap contra aguestes pèires.
- Coma qu'ei atau, è?... (repliquec eth Corregidor.). Vai, òme, me n'alègri... Te digui que me

n‘alègri molt d’auer queigut!

- Me la pagaràs!, higec de seguit en tot dirigir-se ara Molièra.

E prononcièc aguestes paraules damb tanta rabia, qu‘era *señà Frasquita* se botèc trista.

Vedie clarament qu’eth Corregidor s’espauric ara prumeria en tot pensar-se qu’eth Molièr ac auie entenut tot; mès que, convençut ja de qué non auie entenut arren (pr’amor qu’era cauma e era simulacion der oncle Lucas aurien enganhat ath mes escarrablhat) començaue a abandonar-se a tota era sua ira e a concéber plans de resvenja.

- Au! baisha d’aquiu! e ajuda-me a netejar a Sa Senhoria, que s’a botat perdut de povàs!, exclamèc alavetz era Molièra.

E, mentre er oncle Lucas baishaue, li didec era ath Corregidor, en tot foter-li copets damb eth devantau ena jupa e bèth un enes aurelhes:

- Eth praube non a entenut arren... Ère adormit coma un soc...

Mès qu‘aguestes frases, era circonstància d‘auer estat dites en votz baisha, hènt veir complicitat e secret, costèc un efècte meravilhós.

- Tafurèla! Testuda!, gasulhèc D. Eugenio de Zúñiga damb era boca hèta aigua, encara que gronhant...

- Me sauvarà Sa Excelléncia rancura?, repliquèc era navarresa flatosament.

En veir eth Corregidor qu’era severitat li daue boni resultats, sagèc de guardar ara *señà Frasquita* damb molta ràbia; mès se trapèc damb era sua temptadora arridalha e es sòns uelhs divins, qu‘en eri ludie era amorassa d’ua suplica, e, delint-se era mala encolia en un virament de uelhs, li didec damb accent bavós e sibilant, qu‘en eth se descurbie mès que mès era abséncia totau de dents e de caishaus:

- Que depen de tu, amor mèn!

En aqueth moment se despengèc dera arradimèra er oncle Lucas.

XII.- Dèimes e primícies

Remetut eth Corregidor ena sua cagira, era Molièra hec ua rapida guardada ath sòn espós, e lo vedec, non solet tan tranquil coma tostemp, senon crebant de talents d’arrir per çò d’aquera ocurréncia: escambièc damb eth un punet, de luenh, un punet lançat, en tot profitar eth prumèr descuet de Don Eugenio, e li didec, ara fin, ad aguest damb ua votz de sirena que l’aurie envejat Cleopatra:

- Ara va Sa Senhoria a tastar es mèns arradims!

Alavetz vedec ara beròia Navarresa (e atau la pintaria jo, s’auessa eth pincèu de Ticiano) pauhicada deuant der embelinat Corregidor, fresca, magnifica, incitaira, damb es sues nòbles formes, damb eth sòn estret vestit, damb era sua nauta estatura, damb es sòns nudi braci lheuadi sus eth cap, e damb un transparent arradim en cada man, dident-li, entre un arridolet irresistible e ua guardada suplicanta qu‘en era trantalhaue era pòur:

- Encara non les a tastat eth senhor Bisbe... Son es prumèrs que se cuelhen aguest an...

Que semblaue ua gigantesca Pomona, aufrint fruts a un diu campanhard, a un satir, per exemple.

Alavetz campèc en extrèm dera placeta empeirada eth venerable Bisbe dera diocèsi, acompanhat der Avocat Academic e de dus Cannges d’auançada edat e seguit deth sòn Secretari, de dus familhars e de dus pages.

Se posèc pendent ua estona Sa Illustrissima entà contemplar aqueth quadre tan comic e tan beròi,

enquia que, a tot darrèr, didec, damb er accent tranquil pròpri des prelats d'alavetz:

- Eth Cincau... pagar dèimes e primicies ara Glèisa de Diu, mos ensenhe era doctrina cristiana; mès, vos, senhor Corregidor, non vos contentatz en administrar eth dèime, senon que tanben sajatz de minjar-vos es primícies.
- Eth senhor Bisbe!, exclamèren es Molièrs, deishant ath Corregidor e corrent a punar er anèth ath Prelat.
- Que Diu l'ac pague a Sa Illustrissima per çò de vier a aunorar aguesta prauba cabana, didec er oncle Lucas, e damb accent de molt sincèra veneracion.
- Be n'ei de beròi eth bisbe qu'è!, (exclamèc era *señà Frasquita,* punant ara seguida). Que Diu lo benedisque e me lo consèrve mès ans qu'es que conservèc eth sòn ath mèn Lucas!
- Sabi pas quina manca te hèsqui, quan tu me lances es benediccions, en sòrta de demanar-me-les!, contestèc arrint eth bontadós Pastor.

E, estirant es dits, benedic ara *señà Frasquita* e dempús as auti presents.

- Aciu qu'a Sa Illustrissima es primícies!, didec eth Corregidor, cuelhent un arradim des mans dera Molièra e presentant-lo educadament ath Bisbe. Encara non auia tastat jo es arradims...

Eth Corregidor prononcièc aguestes paraules, en tot tachar-li, de pas, ua guardada rapida e cinica ara esplendida beresa dera Molièra.

- Donques non serà perque siguen verdes coma es dera fabula!, observèc er Academic.
- Es dera fabula (didec eth Bisbe) non èren verdes, senhor Licenciat, senon dehòra de posita dera guinèu.

Ne er un ne er aute auien volgut hèr allusion ath Corregidor; mès es dues frases sigueren per edart tan avientes ad aquerò que venguie d'arribar aquiu que Don Eugenio de Zúñiga s'esblancossic de colèra, e didec punant er anèth deth Prelat:

- Aquerò ei cridar-me guinèu, senhor illustrissim!
- *Tu dixisti*! (repliquèc aguest, damb era afabla severitat d'un Sant, coma se ne siguesse efectivament). *Excusatio non petita, accusatio manifesta. Qualis vir, talis oratio*. Mès *satis jam dictum, nullus ultra sit sermo*. O, çò qu'ei madeish, deishem es latins e veigam aguesti famosi sharramèus.

E piquèc... un solet viatge...en arradim que li presentaue eth Corregidor.

- Be ne son de boni! (exclamèc guardant aqueth arradim a contralum e hènt-lo arribar de seguit ath sòn Secretari. Quin malastre qu'a jo me senten mau!

Eth Secretari contemplèc tanben er arradim; hec un gèst d'educada admiracion, e l'autregèc a un des sòns familhars.

Eth familhar repetic era accion deth Bisbe e eth gèst deth Secretari, en tot depassar-se enquia flairar er arradim, e dempús...lo placèc en tistèr damb escrupulós suenh, non sense díder en votz baisha ara concurréncia:

- Sa Illustrissima dejune...

Er oncle Lucas, qu'auie seguit er arradim damb era vista, lo cuelhec alavetz dissimuladament, e se lo mingèc sense qu'arrés ac vedesse.

Dempús d'aquerò, se seigueren toti; se parlèc dera tardor (que seguie en tot èster molt seca, a maugrat d'auer passat ja era jornada de Sant Francesc); se parlèc quauquarren sus era probabilitat d'ua naua guèrra entre Napoleon e er Austria; se persutèc ena credença de qué es tropes imperiaus non invadirien jamès eth territòri espanhòl; se planhèc er Avocat de çò de revoutat e calamitós d'aquera epòca, envejant es tranquils tempsi des sòns pairs (dera madeisha manèra qu'es sòns pairs

aurien envejat es des sòns pairins); toquèc es cinc eth parroquet... e a un senhau deth reverent Bisbe, eth mendre des pages anèc entath coche episcopau (que s'auie quedat ena rambleta, madeish qu'er ussièr) e tornèc damb ua magnifica còca passada, de pan d'òli, emposcada de sau, qu'a penes hège ua ora qu'auie gessut deth horn; se botèc ua tauleta ath miei des assistents, se talhèc era còca, s'autregèc era part corresponenta, encara que se resistiren fòrça, ar oncle Lucas e ara *señà Frasquita*..., e ua egalitat vertadèrament democratica regnèc pendent mieja ora jos aqueri pampols que filtrauen es darrèrs arrais deth solei cogant...

XIII.- Li didec era gralha ath corbàs

Ua ora e mieja dempús, toti es illustres companhs de vrespalhada èren de tornada ena ciutat. Eth senhor Bisbe e era sua familha auien arribat damb pro anticipacion, gràcies ath coche, e se trapauen ja en palai, a on les deisharam pregant es sues devocions.

Er insigne Avocat, qu'ere molt sec, e es dus Canonges, qui mès gròs e respectable, acompanhèren ath Corregidor enquiara pòrta der Ajuntament, a on Sa Senhoria didec qu'auie trabalh, e cuelheren dempús eth camin des sues respectiues cases, en tot guidar-se pes esteles coma es navegants, o paupant es cantoades coma es cècs: pr'amor que ja auie barrat era net; encara non auie gessut era lua, e es lums publiques, madeish qu'es autes lums d'aquest sègle, encara èren aquiu ena ment divina.

Ça que la, non ère estranh veir passar per quauqui carrèrs tau o quau lantèrna o fanau, damb eth quau un respectuós sirvent illuminaue as sòns magnifics patrons, que se filauen entara sua abituau tertólia o anauen de visita ena casa des sòns parents...

Apròp de lèu totes es rèishes baishes se vedie, o se flairaue, milhor dit, ua silenciosa siloèta nera. Qu'èren galans qu'en enténer passi, auien deishat per un moment de hèr era aleta...

- Qu'èm uns calavères!, s'anauen dident es Canonges e er Avocat. Qué pensaràn enes nòstes cases en veder-mos arribar ad aguestes ores?
- Mès, qué dideràn es que mos trapen en carrèr, d'aguesta manèra, tà mès des sèt dera net, coma uns bandolèrs emparadi ena escurina?
- Mos cau milhorar era conducta...
- A, plan!...mès aguest dimòni de molin!...
- Era mia hemna lo tie seigut ena madeisha boca der estomac, didec er Academic, damb un ton que deishaue veir pòur ara pròcha peleja conjugau.
- Donques, e era mia neboda?, exclamèc un des Canonges, que per cèrt ère penitenciari. Era mia neboda ditz qu'es prèires non an de visitar comaires...
- E ça que la, interrompec eth sòn companh, qu'ère Magistrau, aquerò que se passe aquiu non pòt èster mès innocent...
- Tè! Coma que i va eth madeish senhor Bisbe!
- E ath delà, senhors, ara nòsta edat!... repliquèc eth Penitenciari. Jo è complit ager es setanta cinc.
- Qu'ei atau!, repliquèc eth Magistrau. Mès parlem de ua auta causa: be n'estaue de beròia aguesta tarde era *señà Frasquita*!
- Ò!, per çò que hè ad aquerò... coma beròia, ei beròia!, didec er Avocat simulant imparcialitat.
- Molt beròia... repetic eth Penitenciari laguens der embolh.
- E se non, higec eth predicador de mestièr, que l'ac pregunten ath senhor Corregidor...

- Eth praube òme ei encamardat d'era!...
- Plan que òc!, exclamèc eth Confessor dera catedrau.
- Segur! (higec er Academic... corresponent). Per tant, senhors, jo me fili per aciu entà arribar abans ena mia casa... Molt bona net!
- Bona net... li contestèren es Capitolars.

E caminèren quauqui passi en silenci.

- Que tanben l'agrade ad aguest era Molièra!, mormolhèc alavetz eth Magistrau, en tot tocar damb eth code ath Penitenciari.
- Coma s'ac vedessa! (responec aguest, en tot arturar-se ena pòrta dera sua casa). E be n'ei de bèstia! Enquia deman companh. Que vos senten ben a vos es arradims
- Enquia deman, se Diu vò... Que passetz ua bona net.
- Bona net mos balhe Diu!, preguèc eth Penitenciari, ja des deth lumedan, que per mès senhaus auie fanau e Vèrge.

E piquèc ath picapòrt.

Un còp solet en carrèr, er aute Canonge (qu'ère mès ample que naut, e que semblaue rodar quan caminaue) seguic auançant lentament entara sua casa; mès, abans d'arribar en era, se posèc, e mormolhèc, pensant solide en sòn companh de cor:

- Tanben a tu t'agrade era *señà Frasquita*!... E era vertat ei que (higec ath cap d'un moment) coma beròia, ei beròia!

XIV.- Es conselhs de Garduña

Mentretant, eth Corregidor auie pujat ar Ajuntament, acompanhat de Garduña, que damb eth tenguie hège ua estona, en salon de sessions, ua convèrsa mès familiara d'aquerò que correspon a ua persona dera sua qualitat e mestièr.

- Credetz, Usia, a un gosset perdiguèr que coneish era caça! (didie er innòble Ussièr). Era *señà Frasquita* ei perdudament enamorada d'Usia, e tot çò qu'Usia acabe de condar-me contribuís a hèr-me-lo veir mès clar qu'aguesta lum...

E senhalaue ua candèla de Lucena, qu'a penes illuminaue ua ueitau part deth salon.

- Non ne sò tan segur coma tu, Garduña!, contestèc D. Eugenio, alendant languidament.
- Donques sabi pas per qué!. E se non, parlem damb franquesa. Usia... (dit sigue damb perdon) a un defècte en vòste còs... Non ei vertat?
- Plan, òc! (repliquèc eth Corregidor). Mès aguest defècte l'a tanben er oncle Lucas. Eth ei encara mès gibós que jo!
- Molt mès! Molt mès! sense cap comparèr! Mès en cambi (e ei aquerò que volia díder) Usia a ua cara de plan ben veir... aquerò que se ditz ua beròia cara... mentre qu'er oncle Lucas se retire ath sergent Utrera, que crebèc de lèg.

Eth Corregidor arric damb cèrta vantaria.

- Ath delà, (seguic er Ussièr), era *señà Frasquita* ei capabla de lançar-se per ua hièstra damb er in d'agarrar eth nomenament deth sòn nebot...
- Enquia aciu qu'èm d'acòrd. Aguest nomenament ei era mia soleta esperança!
- Donques mans ara òbra, senhor! Que ja l'è explicat eth mèn plan a Usia... Non cau senon meter-lo en execucion aguesta madeisha net!

- T'è dit molti viatges que non è besonh de conselhs!, cridèc D. Eugenio, en tot brembar-se'n de pic que parlaue damb un inferior.
- Me pensaua qu'Usia me les auie demanat... gasulhèc Garduña.
- Non me repliques!

Garduña saludèc.

- Atau, donc, didies (seguic eth de Zúñiga, tornant a padegar-se) qu'aguesta madeisha net se pòt apraiar tot aquerò? Plan ben, que me semble ben, hilh men. Qué dimònis! D'aguesta manèra gesserè lèu d'aguesta crudèu incertitud!

Garduña sauvèc silenci.

Eth Corregidor se n'anèc ath burèu e escriuec quauques linhes en un plec de papèr sagerat, que sagerèc tanben pera sua part en tot sauvar-se-lo dempús ena pòcha.

- Que ja ei hèt eth nomenament deth nebot! (didec alavetz, cuelhent un shinhau de rapè). Deman ja m'ac apraiarè jo damb es Regidors... e, o lo ratifiquen damb un acòrd, o se formarà un Sant Quintin. Non te semble que hèsqui ben?
- Aquerò! Aquerò! (exclamèc Garduña afogat, botant era man ena caisha deth Corregidor e treient-li un povàs) . Aquerò, aquerò! Er ancessor d'Usia non s'arturaue tanpòc en barres. Un viatge...
- Dèisha-te de pegaries! (repliquèc eth Corregidor, en tot secodir-lo damb ua gantada ena panaira man). Eth mèn ancessor qu'ère un bèstia quan t'auec coma ussièr. Mès anem ad aquerò que mos interèsse. Vies de dider-me qu'eth molin der oncle Lucas pertanh ath tèrme municipau immediat, e non ad aguesta poblacion... N'ès segur d'aquerò?
- Plan segur! Era jurisdiccion dera ciutat acabe ena rambleta a on jo me seiguía aguesta tarde entà demorar a Sa Senhoria... Vòti a Lucifèr! Se jo auessa estat en vòste cas!
- Qu'ei pro!, cridèc D. Eugenio. Ès un insolent!

E cuelhent mieja huelha de papèr, escriuec ua nòta, barrèc, doblegant un pic, e se l'autregèc a Garduña.

- Vaquí (li didec a Garduña) era carta que m'as demanat entar alcalde deth Lòc. Tu l'explicaràs de paraula tot çò qu'a de her. Ja ves que seguisqui eth tòn plan ath pè dera letra! Malerós de tu se te botes en un carreron sense gessuda!
- Tranquil! (contestèc Garduña). Eth sehor Juan López a moltes causes a crànher, e quan veigue era signatura d'Usia, harà tot aquerò que jo li mana. Aumens li deu mil fanègues de gran ath Depaus Reiau, e un aute semblant ath Depaus Pio!... Aquerò darrèr contra tota lei, pr'amor que non ei cap veuda ne cap laurador praube entà recéber eth horment sense pagar import e recargue, senon un jogaire, un embriac e un pòcavergonha, molt amic de haudes, que tie escandalizat ath petit pòble...E aqueth òme exercís era autoritat... Atau va et mon!
- T'è dit que cares! Qu'ès en tot distrèir-me! (bramèc eth Corregidor). Anem, donc, ar ahèr (higec dempús, cambiant de ton). Son es sèt e quart... Çò prumèr que te cau hèr ei anar ena mia casa e avertir-li ara mia senhora que non me demore a sopar aguesta net ne a dormir. Ditz-li qu'aguesta net serè trabalhant aciu enquiara ora de tòc de queda, e dempús gesserè de ronda secreta damb tu, a veir s'agarram a cèrts maufactors... En fin, enganha-la ben entà que s'ajace descuedada. E de pas, li dides a un aute ussièr que me hèsque a vier eth sopar... Jo non m'atrevisqui a campar aguesta net deuant dera senhora, pr'amor que me coneish tan, qu'ei capabla de liéger es mèns pensaments! Encarga-li ara codinèra que bote ues galetes des que se heren aué, e ditz-li a Juanete que, sense qu'arrés ac veigue, m'amie dera tauèrna miei quartet de vin blanc. Ara seguida te'n vas entath Lòc, a on te pòs trapar fòrça ben tàs ueit e mieja...

- Tàs ueit en punt serè aquiu!, exclamèc Garduña.
- Non m'amies era contrària! rugic eth Corregidor, en tot brembar-se'n un aute viatge de çò qu'ère.

Garduña saludèc.

- Qu'auem dit (seguic aqueth, en tot padegar-se un aute còp) que tàs ueit en punt sigues en Lòc. Deth Lòc enquiath molin i deu auer... Jo me pensi que i deu auer mieja lèga...
- Cuerta.
- Non m'interrompes!

Er Ussièr tornèc a saludar.

- Cuerta (seguic eth Corregidor)... Per tan, tàs dètz... Cres tu que tàs dètz?...
- Abans des dètz! Tàs nau e mieja pòt Usia picar descuedat era pòrta deth molin!
- Òme! Non me digues a jo aquerò que me cau hèr!... Qu'ei clar que tu seràs...
- Jo que serè pertot... Mès eth mèn quartèr generau serà era rambleta. A!, m'en desbrembaua!... Vietz a pè, e non amietz lantèrna...
- Maudida era manca que me hèn a jo es tòns conselhs! Te penses qu'ei eth prumèr viatge que gesqui peth camp?
- Desencusatz-me...A!, ua auta causa. Non piquetz ara pòrta grana que da tara placeta dera arradimèra, senon ara porteta que i a dessús deth canau...
- Dessús deth canau i a ua auta pòrta? Guarda tu, ua causa que jamès se m'aurie acodit.!
- Òc, senhor. Era porteta deth canau da tath madeish dormitòri des Molièrs e er oncle Lucas non entre ne ges jamès per era. De sòrta que, encara que tornèsse de pic...
- Compreni, compreni... Non m'aclapes mès es aurelhes!
- Fin finau: procure Usia esguitlar-se abans de hèr dia. Ara se hè dia tàs sies...
- Guarda, un aute conselh inutil! Tàs cinc ja serè de tornada ena mia casa... Mès que ja auem parlat pro... Vè-te'n dera mia preséncia!
- Alavetz, donc... bona sòrt!, exclamèc er Ussièr, alongant lateraument ua man ath Corregidor e guardant ath tet ath madeish temps.

Eth Corregidor botèc en aquera man ua pesseta, e Garduña desapareishec coma per encantament.

- Per vida de!...(mormolhèc eth vielh ath cap d'un instant). Me n'è desbrembat de dider-li ad aguest petofièr que me hessen a vie tanben ua baralha! Damb era m'auria entretengut enquias nau e mieja, vedent se me gessie aqueth solitari...!

XV.- Adieus en pròsa

Que serien es nau d'aquera madeisha net, quan er oncle Lucas e era *señà Frasquita*, acabadi toti es trabalhs deth molin e dera casa, se mingèren entà sopar ua hònt d'amanida d'escaròla, un tròç de carn codinada damb tomates, e quauqui arradims que quedauen en tistèr; tot aquerò adaiguat damb un shinhau de vin e de granes arridalhades a còsta deth Corregidor. Dempús d'aquerò se guardèren amorosament es dus esposi, coma molt contents de Diu e d'eri madeishi, e se dideren, entre un parelh de badalhs que revelauen tota era patz e tranquillitat des sòns còrs:

- Donques, senhor, anem a ajaçar-mos, e deman serà un aute dia.

En aqueth moment sonèren dus fòrts e repetits còps ena pòrta grana deth molin.

Eth marit e era hemna se guardèren estonadi.

Qu'ère eth prumèr viatge qu'entenien picar ara sua pòrta a semblanta ora.

- Vau a veir... didec era valenta navarresa, en tot filar-se de cap ara placeta.
- Tè! Aquerò me tòque a jo! (exclamèc er oncle Lucas damb tau dignitat, qu'era *señà Frasquita* li cedic eth pas). Que t'è dit que non gèsques!, higec dempús damb duresa, en veir qu'era temarduda Molièra volie seguir-lo.

Aguesta aubedic e se quedèc laguens dera casa.

- Qui ei?, preguntèc er oncle Lucas deth miei dera placeta estant.
- Era Justícia!, contestèc ua votz en aute costat dera pòrta.
- Quina Justícia?
- Era deth Lòc. Dauritz ath senhor Alcalde!

Er oncle Lucas auie botat mentretant un uelh a cèrt trauquet molt dissimulat qu'auie ena pòrta, e arreconeishec ara lum dera lua ath rustic Ussièr deth Lòc.

- Voleràs díder que li daurisca ar embriac Ussièr!, repliquèc eth Molièr, retirant era barra de hèr.
- Qu'ei madeish... contestèc eth de dehòra, pr'amor que me hèsqui a vier ua orde escrita dera sua Mercè! Bona net, oncle Lucas...didec dempús damb votz mens oficiau, mès baisha e mès gròssa, coma se ja siguesse un aute òme.
- Que Diu te sauve Toñuelo! (responec eth murcian). A veir quina orde ei aguesta... E pro poirie eth senhor Lopez alistar ua ora mès avienta entà diririgir-se as òmes de ben! Plan que òc, qu'eth tòrt deu èster tòn. Coma s'ac vedessa, t'as estat embriagant enes pòrtes deth camin! Vòs ua glopassada?
- Non, senhor; que non auem temps entad arren. Vos cau seguir-me de seguit! Liegetz vos era orde.
- Com, seguir-te? (exclamèc er oncle Lucas entrant en molin, dempús de cuélher eth papèr). A veir *Frasquita*,! Aluga!

Era *señà Frasquita* deishèc anar ua causa qu'amiaue ena man e despengèc eth lum d'òli.

Er oncle Lucas guardèc rapidament er objècte qu'auie deishat anar era sua hemna, e arreconeishec era sua *bocacha*, ei a díder un enòrme trabuc que cauçaue bales d'a mieja liura.

Eth Molièr li fotec alavetz ua guardada ara navarresa plia de gratitud e trendesa, e li didec, tocant-li era cara:

- Be n'ès de valerosa!

Era *señà Frasquita*, esblancossida e serena coma ua estatua de marme, lheuèc eth lum d'òli, agarrat damb dus dits, sense qu'eth mès leugèr tremolum agitèsse eth sòn pos, e contestèc secament:

- Au, lieg!

Era orde didie atau:

"Entà eth milhor servici de S. M. eth Rei Nòste Senhor (Q.D.G.), avisi a Lucas Fernández, molièr d'aguesti vesins, que tanlèu recebe era presenta orde, compareishe deuant dera mia autoritat sense cap tipe de desencusa; en tot avertir-li que, per èster un ahèr reservat, non lo botarà en coneishement d'arrés: tot aquerò jos es penes corresponentes, en cas de desaubediéncia. Er Alcalde.:

Juan Lòpez"

E i auie ua crotz en sòrta de signatura.

- Escota, tu. Qué ei aquerò? (li preguntèc er oncle Lucas ar Ussièr). A qué vie aguesta orde?
- Sabi pas… (contestèc eth rustic; òme d'uns trenta ans, qu'eth sòn ròstre inclinat e pervèrs, pròpri de lairon e assassin, balhaue ua trista idèa dera sua sinceritat).

Me pensi que se tracte d'endonviar bèra causa de bruisheria, o de moneda faussa…Mès era causa non va damb vos… vos criden coma testimòni o coma expèrt. En fin, jo non me'n sai massa der ahèr… Eth senhor Juan López vos ac explicarà damb peus e senhaus.

- D'acòrd! (exclamèc eth Molièr), ditz-li que vierè deman.
- Tè! non, senhor!... Vos cau vier ara madeish, sense pèrder ua menuta… Tau ei era orde que m'a balhat eth senhor Alcalde.

I auec un moment de silenci. Es uelhs dera *señà Frasquita* usclauen.

Er oncle Lucas non separaue es sòns deth solèr, coma se cerquèsse ua causa.

- M'autrejaràs aumens (exclamèc fin finau, lheuant eth cap) eth temps de besonh entà anar en estable e júnher era saumeta…
- Qué saumeta ne qué dimònis! (repliquec er Ussièr). Quinsevolh pòt anar a pè pendent mieja lèga! Era net ei beròia, e hè lua…
- Ja è vist qu'a gessut… Mès jo è es pès holadi…
- Donques non perdem mès temps alavetz. Jo vos ajudarè a júnher era saumeta.
- Au,. au! Te cau pòur que m'en vaja?
- Que non me cau pòur arren, oncle Lucas… (responec Toñuelo damb era heredor d'un brigand). Jo sò era Justícia.

E parlant atau, descansèc armes; damb era quau causa deishèc veir era escopeta cuerta qu'amiaue jos eth capòt.

- Guarda, donc, Teñuelo… (didec era Molièra). Donques que vas entar estable… entà exercir eth tòn vertadèr mestièr…hètz-me eth favor de júnher tanben era auta saumeta.
- Entà qué? preguntèc eth Molièr.
- Entà jo! Jo vau damb vosati.
- Que non pòt èster, *señà Frasquita* (didec er Ussier). Jo è era orde de hèr-me a vier sonque ath vòste marit, e d'empedir que vos lo sigatz. En aquerò me va eth còth e eth destin. Atau m'ac a dit eth senhor Juan López. Per tan… anem, oncle Lucas…

E se dirigic entara pòrta.

- Quina causa mès estranha!, didec a mieja votz eth murcian, sense botjar-se.
- Molt estranha!, contestèc era *señà Frasquita*.
- Aquerò ei ua causa… que jo me sai… seguic mormolhant er oncle Lucas, de sòrta que non lo podesse enténer Toñuelo.
- Vòs que vaja jo ara ciutat (gasulhèc era navarresa), e avisa ath senhor Corregidor de çò que mos arribe?...
- Non! (responec en votz nauta er oncle Lucas). Aquerò non!
- Donques qué vòs que hèsca?, didec era Molièra damb grana fòrça.
- Que me guardes… responec er ancian soldat.

Es dus esposi se guardèren en silenci, e quedèren tan sarisfèts es dus dera tranquillitat, era decision e era energia que se comuniquèren es sues anmes, qu'acabèren en tot arroncilhar es espatles e arrir-

se’n.

Dempús d’aquerò, er oncle Lucas aluguèc un aute lum d’òli e se dirigic entar estable, dident-li ath madeish temps a Toñuelo damb sornaria:

- Au, òme! Vene e ajuda-me!...donques qu’ès tan amable!

Toñuelo lo seguic cantussejant ua copla entre dents.

Pòques menutes dempús, er oncle Lucas gessie deth molin, cavalièr sus ua beròia saumeta e seguit der Ussièr.

Es adieus des esposi s’auien redusit ad aquerò:

- Barra ben… didec er oncle Lucas.
- Abriga-te, que hè fresca… didec era *señà Frasquita*, barrant damb clau, barra de hèr e barralha.

E non i auec mès adieus, ne mès punets, ne mès abraçades, ne mès guardades.

Entà qué?

XVI.- Un audèth de mala ombra

Vam a seguir ar oncle Lucas.

Que ja auien caminat un quart de lèga, sense badar boca, eth Molièr sus era saumeta, e er Ussièr ahiscant-la damb eth sòn baston d’autoritat, quan aubirèren ath sòn deuant, naut de tot d’un penent que hège eth camin, era ombra d’un enòrme audèth que se dirigie entada eri.

Aquera ombra se destaquèc enèrgicament sus eth cèu, aclarit pera lua, en tot diboishar-se en eth damb tanta precision, qu‘eth Molièr exclamèc còp sec:

- Toñuelo, aguest qu‘ei Garduña, damb eth sòn capèl de tres puntes e es sues pautes d’aram!

Mès, abans de contestar er interpellat, era ombra, desirosa solide d’evitar aqueth encontre, auie deishat eth camin e s’auie botat a córrer a trauès deth camp damb era velocitat d’ua vertadèra fagina.

- Non veigui ad arrés... responec alavetz Toñuelo, damb era màger naturalitat.
- Ne jo tanpòc, repliquèc er oncle Lucas, en tot minjar-se era partida.

E era sospecha que ja se l‘acodic en molin comencèc a aquerir còs e consisténcia en esperit maufidat deth gibós.

- Aguest viatge mèn (se didec ath sòn laguens) ei ua estratagèma amorosa deth Corregidor. Era declaracion que l’è entenut aguesta tarde de naut de tot dera arradimèra me demòstre qu‘eth vielhet madrilenh ja non pòt demorar mès. Sense cap de dobte, aguesta net tornarà a visitar eth molin, e plan per aquerò a començat a hèr-me enlà... Mès, qué se passe? *Frasquita* ei *Frasquita*..., e non daurirà era pòrta encara que li calen huec ara casa... E digui mès: encara que la daurisse, encara qu’eth Corregidor artenhèsse, mejançant quinsevolh estratagèma entrar, eth tafurèl vielh gesserie damb es mans en cap. *Frasquita* ei *Frasquita*! Ça que la, higec ath cap d’un moment, que serà bon tornar entà casa aguesta net tanlèu coma poga!

Arribèren alavetz ath Lòc, er oncle Lucas e er Ussièr, e se dirigiren entara casa deth senhor Alcalde.

XVII.- Un Alcalde de gratacèu

Eth Sr. Juan López, que coma particular e coma Alcalde ère era tirania, era ferocitat e er orgulh

personificadi (quan se relacionaue damb es sòns inferiors), se dignaue, totun, ad aqueres ores, dempús de despachar es ahèrs oficiaus e es dera sua laurança e de foter-li ua repassada ara sua hemna, beuer-se un cantre de vin en companhia deth Secretari e deth Sacristan, operacion qu‘anauae ja pera mitat aquera net, quan eth Molièr campèc ena sua preséncia.

- Ola, oncle Lucas! (li didec gratant-se eth cap entà ahiscar en eth era vena des enganhes). Com vatz de salut?. A veir, Secretari; autrejatz-li un veire de vin ar oncle Lucas! E era *señà Frasquita*? Se consèrve tan beròia? que ja hè temps que non la veigui! Mès, òme...be ne ges de ben ara ena moluda! Eth pan deth segòl semble de horment comun! Mès... au!, sètz-vos e descansatz, pr’amor que gràcies a Diu non auem prèssa.
- Dera mia part, maudida aquera!, contestèc er oncle Lucas, qu‘enquia alavetz non auie despegat es pòts, encara qu‘es sues sospeches èren cada viatge mès granes en veir er amistós recebement que se li hège, dempús d’ua orde tan terribla e urgenta.
- Alavetz, donc, oncle Lucas (seguic er Alcalde) donques que non auetz massa prèssa, dormiratz vos aciu aguesta net, e deman, d’ora, despacharam eth nòste petit ahèr...
- Que me semble ben... responec er oncle Lucas damb ua ironia e ua simulacion qu‘arren auien d’envejar ara diplomàcia deth Sr. Juan López. Donques qu‘era causa non ei urgenta... passarè era net dehòra dera mia casa.
- Ne urgenta, ne de perilh entà vos (higec er Alcalde, enganhat per aqueth que se pensaue enganhar). Que podetz èster complètament tranquil. Au, tu, Toñuelo!... alonga aguesta mieja fanèga entà que se sèigue er oncle Lucas.
- Alavetz... que vengue ua auta glopada!, exclamèc eth Molièr, en tot sèir-se.
- Que vengue! repliquèc er Alcalde en tot aufrir-li eth veire plen de vin.
- Qu’ei ua bona man, aguesta... esmiejatz-lo vos.
- Plan, donc, pera vòsta salut!, didec eth Sr. Juan Lòpez en tot beuer-se era mitat deth veire.
- Pera vòsta!... senhor Alcalde, repliquèc er oncle Lucas, avalant-se era auta mitat.
- A veir, Manuela! (cridèc alavetz er Alcalde de gratacèu). Ditz-li ara tua patrona qu‘er oncle Lucas se quede a dormir aciu. Que li bote ua coishinèra en granèr...
- Tè!, non. De cap manèra! Jo dormisqui en palhèr coma un rei.
- Guardatz, qu‘auem coishinères...
- Que ja ac sai! Mès entà qué voletz incomodar ara familha? Jo m’è hèt a vier eth mèn capòt...
- Plan, donc, coma volgatz. Manuela!, ditz-li ara tua patrona que non la bote...
- Aquerò que m‘auríetz de perméter (seguic er oncle Lucas, badalhant d’ua manèra atròça) ei que m‘ajaça de seguit. Anet auí molta molada e encara non è clucat un uelh...
- D’acòrd! (responec majestuosament er Alcalde). Que podetz anar-i quan volgatz.
- Me pensi tanben que ja ei ora de qué mos retirem nosati (didec eth Sacristan, en tot guardar eth cantre de vin entà veir çò que quedaue). Que ja deuen èster es dètz... o pòc mens.
- Es dètz mens quart... didec eth Secretari, dempús de repartir es veires dera rèsta de vin d’aquera net.
- Donques a dormir, cavalièrs! exclamèc er anfitrion avalant-se era sua part.
- Enquia deman, senhors, higec eth Molièr, en tot beuer-se era sua.
- Demoratz que vos aluguen... Toñuelo! Amia ar oncle Lucas entath palhèr.
- Per aciu, oncle Lucas,!... didec Toñuelo en tot hèr-se a vier tanben eth cantre, per s’un cas

quedaue bèra gota.

- Enquia deman, se Diu vò, higec eth Sacristan dempús d'escórrer toti es veires.

E se n'anèc, trantalhant e cantant alègrament eth *De profundis*.

Donques, senhor... (li didec er Alcalde ath Secretari, quan se quedèren solets). Er oncle Lucas non a sospechat arren. Mos podem ajaçar tranquillament, e... bon profit li hèsque ath Corregidor!

XVIII.- A on se veirà qu'er oncle Lucas auie eth sòni molt leugèr

Cinc menutes dempús, un òme se despenjaue pera hièstra deth palhèr deth senhor Alcalde; hièstra que daue tath claus que non serie a mès de quate vares deth solèr. En claus i auie un pòrge sus un gran pessebre ath quau se trapauen estacades sies o ueit cavalaries de diuèrsa raça, encara que totes eres deth sèxe fèble. Es shivaus, muls e saumets deth sèxe fòrt formauen capèra a despart en un aute lòc deth costat.

Er òme s'agarrèc ua saumeta, que per cèrt ère ja enjocada, e se filèc, en tot amiar-la deth ramau, entara pòrta deth corrau; retirèc era barra e tirèc dera barralha que l'assegurauen; la dauric damb molt de suenh e ja se trapèc ath miei deth camp.

Un còp aquiu, montèc ena saumeta, l'esperonèc, e gessec coma ua flècha entara Ciutat; mès non peth camin normau senon trauessant semiats e combetes, coma aqueth que cranh bèth mau encontre.

Qu'ère er oncle Lucas, que se dirigie entath sòn molin.

XX.- Votzes clamantes *in deserto*

Alcaldes a jo, que sò d'Archena! (s'anaue dident eth murcian). Deman peth maitin passarè a veir ath Sr. Bisbe, coma mesura preventiva, e li condarè tot çò que m'a arribat aguesta net! Cridar-me damb tanta prèssa e resèrva, a ua ora tan anormau; dider-me que i vaja solet; parlar-me deth servici deth rei, e de moneda faussa, e de bruishes, e de hantaumes, entà meter-me dempús dus veires de vin laguens e enviar-me a dormir!...Era causa que non pòt èster mès clara! Garduña se hec a vier ath Lòc aguestes intruccions de part deth Corregidor, e aguesta ei era ora qu'eth Corregidor serà ja en campanha contra era mia hemna... Qui sap se me lo traparè ara pòrta deth molin! Qui sap se ja me lo traparè laguens!... Qui sap!... Mès qué vau a díder? Dobtar dera mia navarresa!... Ò!, aquerò qu'ei oféner a Diu! Impossible qu'era!... Impossible qu'era mia *Frasquita*!... Impossible!.... Mès, qué digui? Dilhèu ei impossible bèra causa en mon? Non se maridèc damb jo, en èster era tan beròia e jo tan lèg?

E quan hec aguesta reflexion, eth praube gibós se metec a plorar...

Alavetz arturèc era saumeta pr'amor de padegar-se, se sequèc es lèrmes; alendèc prigondament; treiguec es utisi de humar; se hec un cigar de tabac nere; agarrèc er alugader, e, ath cap de quaqui còps, artenhec hèr ahlama.

En aqueth madeish moment entenec un rumor de passi peth camin, que serie a ues tres centes vares d'aquiu.

- Be ne sò d'imprudent! (didec). Que ja me deu cercar era Justicia e jo m'aurè venut en lançar aguestes ahlames!

Amaguèc, donc, era lum, e baishèc, en tot amagar-se darrèr dera saumeta.

Mès era saumeta comprenec es causes de ua auta manèra, e deishèc anar un bram de satisfaccion.

- Maudida sigues!, exclamèc er oncle Lucas, sajant de barrar-li era boca damb es mans.

Ath madeish temps, sonèc un aute bram en camin, coma forma de responsa galanta.

- Que vam ben! (seguic pensant eth molièr). Pro ditz era dita: eth màger mau ei tractar damb animaus!

E, pensant d'aguesta manèra, tornèc a montar, piquèc ara bèstia e gessec disparat en direccion contrària ath lòc qu'auie sonat eth dusau bram.

E aquerò mès interessant siguec qu'era persona qu'anaue en saumet interlocutor, se deuec espaurir der oncle Lucas autan coma er oncle Lucas s'espauric d´'eth. Ac digui, perque se separèc tanben deth camin, cranhent solide que siguesse un ussièr o un maufactor pagat per D. Eugenio, e gessec ara prèssa a trauès des semiats der aute costat.

Eth murcian, mentretant, seguic pensant d'aguesta sòrta:

- Quina net! Quin mon! Quina vida era mia, des de hè ua ora! Ussièrs actuant coma petofièrs, alcaldes que conspiren contra eth mèn aunor; saumets que bramen quan non ei de besonh; e aciu, en mèn pièch, un miserable còr que s'a atrevit a dobtar dera hemna mès nòbla que Diu a creat! Ò!, Diu, Diu mèn! Hè qu'arriba lèu ara mia casa e que trapa aquiu ara mia *Frasquita*!

Seguic caminant er oncle Lucas, trauessant semiats e matarrassi, enquia que fin finau, tad aquerò des onze dera net, arribèc sense cap problema ara pòrta grana deth molin...

Macareu! Era pòrta deth molin ère dubèrta!

XX.- Eth dobte e era realitat

Qu'ère duberta e eth, en anar-se'n, auie entenut ara sua hemna barrar-la damb clau, barra e barrolh.

Per tant, arrés mès qu'era sua hemna l'auie pogut daurir.

Mès, com?, quan?, per qué? Dilhèu per tòrt d'ua enganha? O dilhèu deliberada e volontariament, per çò de bèth acòrd prèvi damb eth Corregidor?

Qué veirie? De qué se'n saberie? Qué lo demoraue laguens dera casa? Aurie hujut era *señà Frasquita*? L'ac aurien panat? Serie mòrta? O serie en braça deth sòn rivau?

- Eth Corregidor pensaue que jo non podia vier aciu en tota era net... (se didec tristament er oncle Lucas). Er Alcalde deth Lòc auie orde enquia e tot d'encadenar-me abans que deishar-me tornar... Sabie tot aquerò *Frasquita*? Ère calada en complòt? O a estat victima d'ua enganha, d'ua violéncia, d'ua infàmia?

Non s'estèc mès temps eth, sense alegria, en hèr totes aguestes reflexions, qu'eth que se tardèc en trauessar era placeta dera arradimèra.

Tanben ère dubèrta era pòrta dera casa, qu'era sua prumèra cramba (coma en toti es larèrs rustics) èra era codina...

Laguens dera codina non i auie arrés.

Ça que la, un immens huec usclaue ena humeneja... humeneja qu'eth deishèc amortada, e que non s'alugaue enquia molt entrat eth mes de Deseme!

Fin finau, d'un des ganchos dera codina penjaue un lum d'òli alugat...

Qué volie díder tot aquerò? E com se comprenie semblable aparelh de vigilia e de societat eth silenci de mòrt que regnaue ena casa?

Qué auie estat dera sua hemna?

Alavetz, e solet alavetz, se n'encuedèc er oncle Lucas de qué i auie penjada ròba enes dorsièrs de dues o tres cagires botades ar entorn dera humeneja...

Tachèc era guardada en aquera ròba e deishèc anar un rugit tan intens que se li quedèc trauessat ena gòrja, convertit en un somic mut e sufocant.

Credec eth malerós que s‘estofaue, e se hec a vier es mans en còth, mentre que, esblancossit, inquiet, damb es uelhs descaishadi, contemplaue aquera vestimenta cuelhut per tan d’orror coma eth condemnat ath quau li presenten era tunica.

Pr’amor qu’aquerò que se vedie aquiu ère era capa de grana, eth capèl de tres puntes, era casaca e era jupon de color de tortora, eth pantalon de seda nera, es miches blanques, es sabates damb fibèla e enquia e tot eth baston, eth punhau e es gants der execrable Corregidor... Aquerò que vedie aquiu ère era tunica dera sua ignominia, era mortalha deth sòn aunor, eth susari dera sua fortuna!

Eth terrible trabuc seguie en madeish cornèr a on dues ores abans l’auie deishat era navarresa...

Er oncle Lucas fotec un saut de tigre e s’apoderèc d’eth. Examinèc eth canon damb era baqueta, e vedec qu’ère cargat. Guardèc era pèira, e vedec qu’ère ath sòn lòc.

Se virèc dempús entara escala qu’amiaue ara cramba qu‘en era auie dormit pendent tanti ans era *señà Frasquita*, e mormolhèc sordament:

- Que son aquiu!

Auancèc, donc, un pas en aquera direccion, mès de seguit se posèc entà guardar ath sòn entorn e veir se i auie quauquarrés que l‘observaue...

- Arrés! (didec mentaument). Sonque Diu...e Aguest...a volgut aquerò!

Confirmada atau era senténcia, anèc a balhar un aute pas, quan era sua erranta guardada aubirèc un plec qu‘auie sus era taula...

Veder-lo, quèir sus eth, e agarrar-lo entre es sues mans, que siguec causa d’un segond.

Aqueth papèr qu’ère eth nomenament deth nebot dera *señà Frasquita*, signat per D. Eugenio de Zúñiga y Ponce de Leon!

- Aguest qu‘auie estat eth prètz dera venda! (pensèc er oncle Lucas metent-se eth papèr ena boca pr’amor de sufocar es sòns crits e balhar aliment ara sua ràbia). Tostemp sospechè qu‘estimaue mès ara sua familha qu‘a jo! A! Non auem auut hilhs!... Vaquí era causa de tot!

Eth malerós siguec a man de plorar.

Mès dempús se tornèc a enforismar e didec damb un gèst terrible, ja que non damb era votz:

- Naut! Naut!

E comencèc a pujar era escala, caminant a quate pautes damb ua man, amiant eth trabuc damb era auta, e damb eth papèr infame entre es dents.

Coma confirmacion des sues sospeches logiques, quan arribèc ara pòrta deth dormitòri (qu’ère barrada), vedec que gessien quauqui arrais de lum pes henerecles des hustes e peth uelh dera clau.

- Que son aciu!, tornèc a díder.

E s’arturec pendent un instant, coma entà avalar-se aqueth nau glop d’amarum.

Dempús seguic pujant enquia arribar ara pòrta madeisha deth dormitòri.

Laguens d’eth non s‘entenie cap bronit.

- Se non i auesse arrés!, li didec timidament era esperança.

Mès en aqueth madeish moment eth malerós entenec tossir laguens deth quarto...

Qu’ère era tos asmatica deth Corregidor!

Non i auie cap de dobte! Non i auie taula de sauvacion en aqueth naufragi!

Eth Molièr arric enes tenèbres d'ua manèra orribla. Com non luden ena escurina semblables arrais? Qué ei tot eth huec des tormentes en comparèr damb aquerò qu'uscle a viatges en còr der òme? Ça que la, er oncle Lucas (tau ère era sua anma, coma ja didérem en un aute lòc) comencèc a padegar-se.

Era realitat li hège mens mau qu'eth dobte. Segontes li didec eth madeish, aquera tarde, ara *señà Frasquita,* des deth punt e ora que se perdie era soleta fe qu'ère era vida dera sua anma, començaue a convertir-se en un òme nau.

Semblant ath òro de Venecia (que damb eth ja lo comparèrem quan descriuérem eth sòn caractèr), eth desencantament aucie en eth, d'un solet còp, tot er amor, transfigurant de còp era indola deth sòn esperit e hènt-li veir eth mon coma ua estranha region qu'en era acabaue d'arribar. Era soleta diferéncia s'estaue en qu'er oncle Lucas ère per naturalesa mens tragic, mens austèr e mès egoïsta qu'er insensat sacrificador de Desdémona.

Causa estranha, mès pròpria d'aguestes situacions! Eth dobte, ei a díder era esperança (qu'entath cas ei çò madeish) tornèc encara a mortificar-lo pendent un moment...

- Se m'auessa enganhat! (pensèc). S'era tos auesse estat de *Frasquita*!...

En trebolament dera sua desgràcia, s'en desbrembaue de qué auie vist era ròba deth Corregidor apròp dera humeneja; qu'auie trapat era pòrta dubèrta deth molin; qu'auie liejut era credenciau dera sua infamia...

S'ajoquec, donc, e guardèc peth uelh dera clau, tremolant d'incertitud e d'angoisha.

Er arrai dera vista non artenhie desnishar mès que un petit triangle deth lhet, pera part dera coishinèra... Mès precisament en aqueth petit triangle se vedie un extrèm des coishinères, e sus es coishinères eth cap deth Corregidor!

Ua auta arridalha diabolica arropic eth ròstre deth Molièr.

Se poirie díder que tornaue a èster erós...

- Que sò patron dera vertat! Meditem!, gasulhèc, en tot quilhar-se tranquillament.

E tornèc a baishar era escala damb eth madeish suenh que quan pugèc...

- Er ahèr qu'ei delicat... Me cau reflexionar. Qu'è pro temps, entà tot...anaue pensant mentre baishaue.

Quan arribèc ena codina, se seiguec ath miei e amaguèc eth front entre es mans.

Atau s'estèc pendent fòrça temps enquia que lo desvelhèc dera sua meditacion un leugèr còp que sentec en un pè...

Qu'ère eth trabuc que s'auie esguitlat des sòns jolhs, e que li hège aquera sòrta de senhau...

- Non! Te digui que non! (mormolhèc er oncle Lucas en tot acarar-se damb era arma). Que non me convenes! Toti aurien pietat d'eri e a jo me penjarien! Que se tracte d'un Corregidor... e aucir a un Corregidor ei encara en Espanha ua causa inexcusabla!. Dideríen que l'aucí per gelosia, e que dempús lo despolhè e lo botè en lhet... Diderien, ath delà, qu'aucí ara mia hemna per simples sospeches e me penjarien! Plan que me penjarien! Ath delà, auria balhat senhaus d'auer molt pòca anma, molt pòc talent, s'ath finau dera mia vida siguessa digne de compassion! Toti se n'arririen de jo! Diderien qu'era mia desgràcia ère molt naturau, en èster jo gibós e *Frasquita* tan beròia! Arren! Non! Aquerò que me cau ei resvenjar-me, e, dempús de resvenjar-me, trionfar, mespredar, arrir, arrir molt, arrir-me'n de toti...evitant d'aguesta manèra qu'arrés se podesse burlar d'aguesta giba que jo è arribat a hèr enquia e tot envejabla, e que tan grossièra serie en ua forca!

Atau pensèc er oncle Lucas, dilhèu sense encuedar-se'n d'aquerò puntuaument, e, per çò de semblable discors, botèc era arma ath sòn lòc, e comencèc a passajar-se damb es braci ath darrèr e

eth cap clin, coma cercant era sua resvenja en solèr, ena tèrra, enes dolenteries dera vida, en quauqua badinada ignominiosa e ridicula entara sua hemna e entath Corregidor. Luenh de cercar aquera resvenja ena justícia, en desfisament, en perdon, en cèu... coma aurie hèt ath sòn lòc quinsevolh aute òme de condicion mens rebèl qu‘era sua contra tota imposicion dera natura, dera societat o des sòns pròpris sentiments.

De ressabuda, se posèren es sòns uelhs ena vestimenta deth Corregidor...

Dempús s’arturèc eth madeish...

Dempús anèc mostrant poc a pòc en sòn ròstre ua alegria, un gòi, un trionf indefinibles... enquia que, a tot darrèr, se metec a arrir d’ua manèra formidabla... ei a díder, a granes arridalhades encara que sense hèr cap bronit (pr’amor que non l’entenessen de naut estant), en tot meter-se es punhs en ventre entà no crebar, estrementint-se tot coma un epileptic, e auent d’acabar per deishar-se quèir en ua cagira enquia que se li passèc aquera convulsion de sarcastica alegria. Qu’ère era pròpria arridalha de Mefistofeles.

Tanlèu se padeguèc, comencèc a despolhar-se damb ua rapiditat febrila; botèc tota era sua ròba enes madeishes cagires qu’ocupaue eth Corregidor, se botèc era ròba que li pertanhie ad aguest, des des sabates damb fibèla enquiath capèl de tres puntes; se cenhec eth punhau; s’embolhèc ena capa de grana; cuelhec eth baston e es gants e gessec deth molin e se filèc entara ciutat, en tot balancejar-se dera madeisha manèra que solie hèr Don Eugenio de Zuñiga, e se didie entada eth de quan en quan aguesta frasa, que resumie tot eth sòn pensament:

Tanben era Corregidora ei beròia!

XXI.- En guàrdia, cavalièr!

Deishem de moment ar oncle Lucas, e vam a veir se qué s’auie passat en molin des de que deishèrem aquiu soleta ara *señà Frasquita* enquia qu’eth sòn espòs tornèc e se trapèc damb tan bones nauetats.

Que s’aurie passat ua ora des de qué er oncle Lucas se n’anèc damb Toñuelo, quan era aclapada Navarresa, que s’auie prepausat non ajaçar-se enquia qu‘arribèsse eth sòn espós, e qu’ère en tot hèr cauceta en sòn dormitòri, plaçat en estatge de naut, entenec planhosi crits dehòra dera casa, entath lòc, molt proxim d‘aquiu, per a on corrie era aigua deth canau.

- Ajuda! que m’estòfi! Frasquita! Frasquita!...exclamaue ua votz d’òme, damb eth lugubre accent dera desesperacion.
- Serà Lucas?, pensèc era navarresa, cuelhuda d’un temor que non mos cau descríuer.

En madeish dormitòri i auie ua petita pòrta, que d’era ja mo’n parlèc Garduña, e que daue efectivament tara part nauta deth canau. La dauric sense trantalhar era *señà Frasquita*, encara que non auie arreconeishut era votz que demanaue ajuda, e se trapèc de mans e boca damb eth Corregidor, qu’en aqueth moment gessie rajant aigua der impetuós canau...

- Que Diu me perdone! Que Diu me perdone! (gasulhaue er infame vielh). Pensaua que ja m’estofaua!
- Com? Ètz vos? Qué signifique? Com gausatz? A qué vietz vos en aguestes ores?, cridèc era Molièra damb mès indignacion qu‘espant, encara qu‘arreculant maquinaument.
- Cara,. cara, hemna! (trantalhèc eth Corredidor, en tot calar-se en apartament darrèr d’era. Que t’ac vau a díder tot. Qu’è estat a man d’estofar-me! Era aigua m’amiaue ja coma ua pluma! Guarda! guarda com m’è botat!
- Dehòra!, dehòra d’aciu! (repliquèc era *señà Frasquita* damb màger violéncia). Que non m’auetz d’explicar arren!... Que ja m’ac sai tot! Qué m’impòrte a jo que vos estofetz? Vos è

cridat jo a vos? A! Quina infàmia! Entad aquerò auetz ordenat agarrar ath mèn marit!...

- Hemna, escota...
- Que non escoti! Anatz-vo'n de seguit, senhor Corregidor!... Anatz-vo'n, o non responi dera vòsta vida!...
- Qué dides?
- Aquerò qu'entenetz! Eth mèn marit non ei en casa, mès jo que sò pro entà hèr-me respectar!
- Anatz-vo'n per a on auetz vengut, se non voletz que vos lança un aute còp ena aigua damb es mies pròpries mans!
- Gojata! Gojata! Que non crides tan, que non sò sòrd!...(exclamèc eth vielh libertin). Quan jo sò aciu, qu'ei per bèra causa! Que vengui a desliurar ar oncle Lucas, ath quau a botat ena preson er alcalde de gratacèu per error.... Mès, abans qu'arren, me cau que secar aguesta ròba... Que sò molhat enquias uassi!
- Vos digui que vo'n anetz!
- Cara, pèga!... Qué te sabes? Guarda... Aciu te hèsqui a vier eth nomenament deth tòn nebot... Aluga eth lum...e parlaram... Per çò d'aute, mentre se seque era ròba, jo m'ajaçarè en aguest lhet...
- A, ja! Cohessatz, donc, que venguietz per jo? Declaratz qu'entad aquerò auetz vos ordenat embarrar ath mèn Lucas? Atau, donc, vos auetz hèt a vier eth nomenament e tot? Sant e Santes deth cèu! Qué s'aurà pensat de jo aguest pèc?
- Frasquita! que sò eth Corregidor!
- Encara que siguéssetz eth Rei! A jo qué? Jo sò era hemna deth mèn marit, e era patrona dera mia casa! Vos pensatz que jo cranhi as corregidors? Jo sai anar a Madrid, e ath fin deth mon, a cercar justícia contra eth vielh insolent qu'atau arrossègue era sua autoritat peth solèr! E, mes que mès, jo saberè deman botar-me era mantilha, en anar a veir ara senhora Corregidora...
- Que non haràs arren d'aquerò! (repliquèc eth Corregidor, perdent era paciéncia, e cambiant de tactica). Non haràs arren d'aquerò, pr'amor que te foterè un trait, se veigui que non entenes de rasons....
- Un trait! exclamèc era *señà Frasquita* damb votz sorda.
- Un trait, oc!... e d'aquiu non m'arribarà cap prejudici. Precisament è deishat dit ena ciutat qu'aguesta net gessia ara caça de criminaus... Per tant, non sigues pèga... e estima-me...dera madeisha manèra que jo t'adòri!
- Senhor Corregidor; un trait?, tornèc a díder era navarrèsa, botant es braci entà darrèr e eth còs entà deuant coma entà lançar-se contra eth sòn adversari.
- Se t'entestes, te lo foterè, e atau me veirè liure des tues menaces e dera tua beresa... responec eth Corregidor, tot espaurit e treiguent un parelh de pistòles.
- Atau, donc, tanben pistòles? E ena auta pòcha, eth nomenament deth mèn nebot! (didec era *señà Frasquita* botjant eth cap de naut en baish...) Plan, donc, senhor, era eleccion non ei dobtosa. Demore Usia un moment,que vau a alugar eth lum.

E parlant atau, se filèc rapidament entara escala, e la baishèc en tres bots.

Eth Corregidor cuelhec eth lum, e gessec darrèr dera Molièra, cranhent que hugesse, mès li calec baishar mès lentament, e plan per aquerò, quan arribèc ena codina, estramunquèc damb era navarresa, que ja tornaue ara sua cèrca.

- Atau, donc, didíetz que m'anàuetz a fóter un trait? (exclamèc aquera valenta hemna hènt un

pas entà darrèr). Au, en guàrdia, cavalièr, que jo ja ne sò!

Didec, e se botèc ena cara eth formidable trabuc que tanta importància a en aguesta istòria.

- Tè-te, malerosa! Qué vas a hèr? (cridèc eth Corregidor, mòrt d'espant) Aquerò deth trait qu'ère ua badinada... Guarda... Es pistòles son descargades. Ça que la, aquerò deth nomenament ei vertat. Aciu que l'as... Cuelh-lo... te l'autregi... Qu'ei tòn... a gratis, complètament a gratis...

E lo botèc tremolant sus era taula.

- Aquiu qu'està ben! (repliquèc era navarresa). Deman me servirà entà alugar eth huec, quan li codina er esdejoar ath mèn marit. De vos non voi ja ne era glòria, e, s'eth mèn nebot venguesse beth còp d'Estella, serie enta cauishigar-vos a vos era lèja man qu'a escrit aguest papèr indecent! Au!, aquerò qu'è dit! Fotetz eth camp dera mia casa! Vent! Vent! lèu!... que ja m'arribe era povora en cap!

Eth Corregidor non contestèc ad aguest discors. S'auie esblancossit, auie es uelhs torçadi, e ua tremoladera coma de fèbre terciana agitaue tot eth sòn còs. A tot darrèr, comencèc a carrinclar es dents, e queiguec en solèr, cuelhut d'ua convulsion espaventosa.

Er espant deth canau, aquerò de banhada que se trapaue era sua ròba, era violenta scèna deth dormitòri, e era pòur ath trabuc que l'afistaue era navarresa, auien agotat es fòrces deth malautís ancian.

- Me morisqui! (gasulhèc). Crida a Garduña!... Crida a Garduña que serà aquiu... ena rambleta... Jo non me posqui morir en aguesta casa!...

Non podec contunhar. Barrèc es uelhs, e se quedèc coma mòrt.

- E se morirà coma ac ditz! (exclamèc era *señà Frasquita*). Plan, donc, senhor, aguesta qu'ei era mès nera! Qué hèsqui jo ara damb aguest òme ena mia casa? Qué diderien de jo? se se morisse? Qué diderie Lucas? Com poiria justificar-me, quan jo madeisha l'è dubèrt era pòrta? Ò!, non!.. jo non me posqui quedar aciu damb eth! Me cau anar a cercar ath mèn marit, non posqui escandalizar ath mon abans de compromèter eth mèn aunor!

Cuelhuda aguesta decision, deishèc eth trabuc, se n'anèc entath corrau, cuelhec era saumeta que quedaue, l'apraièc de quinsevolh manèra, dauric era pòrta grana dera tàpia, montèc en un bot, a maugrat des sues carns, e se dirigec entara rambleta.

- Garduña! Garduña!, anaue cridant era navarresa, tanlèu s'apressaue en aqueth lòc.
- Present! (responec fin finau er Ussièr, apareishent darrèr d'ua tàpia) Ètz vos, Frasquita?
- Òc, sò jo. Vene ath molin, e ajuda ath tòn patron, qu'ei en tot morir-se...!
- Qué didetz? Vai quin encastre!
- Aquerò qu'entenes, Garduña...
- E vos, anma mia, entà on vatz ad aguestes ores?
- Jo?... Tè, pòcvau! Jo vau... ara ciutat ara cèrca d'un mètge!, contestèc era *señá Frasquita*, arriant ara saumeta damb un còp de talon e a Garduña damb un còp de pè.

E cuelhec..., non eth camin dera ciutat coma venguie de díder, senon eth deth Lòc immediat.

Garduña non se n'encuedèc d'aguesta darrèra circonstància, pr'amor qu'anaue a granes calhamardades entath molin e pensant ath madeish temps d'aguesta manèra:

- Que va a cercar a un mètge! Era malerosa non pòt hèr arren mès! Mès eth ei un praube òme! Vai quina ocasion entà meter-se malaut!... Diu autrege confits ad aqueth que non les pòt rosigar!

XXII.- Garduña se multiplique!

Quan Garduña arribèc en molin, eth Corregidor començaue a remeter-se, sajant de lheuar-se deth solèr.

En solèr, tanben, e ath sòn costat, i auie eth lum alugat que baishèc Sa Senhoria deth dormitòri.

- Se n'a anat ja? siguec era prumèra frasa de D. Eugenio.
- Qui?
- Eth dimòni!, voi díder, era Molièra…
- Òc, senhor… ja se n'a anat… e me pensi que non anaue de guaire bon umor…
- Ai, Garduña!, que sò en tot morir-me…
- Mès, qué vos arribe? Per vida des òmes!
- Qu'è queigut en canau e sò hèt ua sopa…Es uassi se me trinquen de hered!
- Au, au!, ara gessem damb aguestes!
- Garduña!... compde damb çò que dides!...
- Jo non digui arren, senhor…
- Plan, donc; trè-me d'aguest embolh…
- De seguit! Ja veirà Ussia qué lèu ac apraii tot!

Atau parlèc er Ussièr, e, en un virament de uelhs, cuelhec eth lum damb ua man, e damb era auta se metec ath Corregidor dejós deth braç; en tot pujar-lo entath dormitòri lo botèc despolhat; l'ajacèc en lhet; correc entath truèlh; agarrèc ua braçada de lenha; anèc ara codina; aluguèc eth huec; baishèc tota era ròba deth sòn patron; la botèc enes dorsièrs de tres o quate cagires; aluguèc un lum d'òli, lo pengèc ena pèrga,e tornèc a pujar ara cramba.

- Coma vam?, li preguntèc alavetz a D. Eugenio, quilhant entà naut eth lum entà veder-li milhor era cara.
- Fòrça ben! Veigui que vau a sudar! Deman te pengi, Garduña!
- Per qué, senhor?
- E gauses preguntar-m'ac? Te penses tu que, en seguir eth plan que me tracères demoraua jo ajaçar-me solet en aguest lhet, dempús de recéber per dusau viatge eth sacrament deth baptisme? Deman madeish te pengi!
- Mès conde-me Ussia quauquarren…Era *señà Frasquita*?...
- Era *señà Frasquita* a volgut assassinar-me. Qu'ei tot çò qu'è artenhut damb es tòns conselhs! Te digui que te pengi deman peth maitin.
- Que non serà, tan, Corregidor! repliquèc er Ussièr.
- Per qué ac dides, insolent? Perque me ves aciu prostrat?
- Non, senhor. Ac digui perque era *señà Frasquita* non a degut mostrar-se tan inumana coma condatz, donques qu'a anat ara Ciutat a cercar-vos un mètge…
- Diu sant! N'ès segur de qué a anat ara Ciutat?, exclamèc D. Eugenio mès espaurit que jamès.
- Aumens, ei aquerò çò que m'a dit era…
- Cor, cor, Garduña! A! que sò perdut sense remèdi! Sabes a qué va era *señà Frasquita* ara Ciutat? Que va a condar-l'ac tot ara mia hemna!...A dider-li que sò aciu! Ò!, Diu mèn, Diu mèn! Com m'auia d'imaginar jo aquerò? Jo me pensè qu'aurie anat entath Lòc ara cèrca

deth sòn marit e coma que l'è aquiu ben amagat, m'ère parièr eth sòn viatge! Mès, anar tara Ciutat!... Garduña, cor, cor… tu qu'ès caminaire, e evita era mia perdicion! Evita qu'era terribla Molièra entre ena mia casa!

- E non me penjarà Ussia s'ac artenhi?, preguntèc ironicament er Ussièr.
- Ath contrari! Te regalarè ues sabates de bon usatge que me van granes…Te regalarè tot aquerò que volgues!
- Que i vau volant! Dormitz tranquil, Ussia. En mieja ora sò aciu de tornada, dempús de deishar ena preson ara navarresa. Per bèra causa sò mès rapid qu'ua saumeta!

Didec Garduña, e desapareishec pera escala enjós.

Qu'ei clar que, pendent aquera abséncia der Ussièr, siguec quan eth Molièr s'estèc en molin e vedec visions peth uelh dera clau.

Deishem, donc, ath Corregidor sudant en lhet autrú, e a Garduña corrent entara Ciutat (a on tan lèu l'auie de seguir er oncle Lucas damb eth capèl de tres puntes, e era capa grana) e, convertidi tanben nosati en caminaires, volem en direccion tath Lòc, seguint ara valerosa *señà Frasquita*.

XXIII.- Un aute còp eth desèrt e es coneishudes votzes

Era soleta aventura que l'arribèc ara navarresa en sòn viatge des deth molin ath pòble, siguec espaurir-se un shinhau quan se n'encuedèc que quauquarrés hège bualhs laguens d'un semiat.

- Serà un esbirra deth Corregidor? Vierà a agarrar-me?, pensèc era Molièra.

Alavetz entenec un bram en aqueth madeish costat.

- Saumets en camp ad aguestes ores! (seguic pensant era *señà Frasquita*). Donques per aciu non i a cap òrta ne bòrda… Valguem Diu! qu'es hantaumes se botgen aguesta net ath sòn gust! Pr'amor qu'era saumeta deth mèn marit non pòt èster… Qué harie Lucas, a mieja net, arturat dehòra deth camin? Arren, arren! Solide que deu èster un espion!

Era saumeta que montaue era *señà Frasquita* credec oportun bramar tanben en aqueth moment.

- Cara, macareu!, li didec era navarresa, en tot clauar-li ua agulha de quate sòs ena mitat dera crotz.

E, cranhent bèth encontre que non li convenesse, treiguec tanben ara sua bèstia dehòra deth camin e la hec trotar per d'auti semiats.

Sense mès incidents, arribèc as pòrtes deth Lòc, en moment que deuien èster es onze deth maitin.

XXIV.- Un Rei d'alavetz

Que ja se trapaue dormint era borrachèra er Alcalde, virada era esquia contra era esquia dera sua hemna (e formant d'aguesta manèra era figura d'agla austriaca de dus caps que ditz eth nòste immortau Quevedo), quan Toñuelo piquec ara pòrta dera cramba noviau, e avisèc ath Sr. Juan Lòpez qu'era *señà Frasquita*, era deth molin, volie parlar-li.

Que non mos cau condar toti es brams e juraments inerents ar acte de desvelhar e vestir-se er Alcalde de gratacèus, e passam entath moment qu'era Molièra lo vedec arribar, en tot estirar-se coma un gimnasta qu'exercite era sua musculatura, e exclamant ath miei d'un badalh interminable:

- Que les ajatz molt bones *señà Frasquita*! Què vos amie per aciu? Non vos didec Toñuelo que vos quedèssetz en molin? Atau desaubeditz ara Autoritat?
- Me cau veir ar oncle Lucas! (responec era navarresa). Me cau veder-lo de seguit! Que li diguen qu'ei aciu era sua hemna!

- Me cau!, me cau!. Senhora! Vos desbrembatz qu'ètz en tot parlar damb eth Rei!...
- Deishatz-me de reis, Sr. Juan, que non sò entà badinades! Pro sabetz vos çò que m'arribe! Pro sabtez vos eth perquè ei empresoat eth mèn marit!
- Jo non sai arren, *señà Frasquita*. E per çò deth vòste marit, non ei empresoat, senon dormint tranquillament en aguesta casa, e tractat coma jo tracti as persones. A veir, Toñuelo! Toñuelo! Vè-te'n ath palhèr e ditz-li ar oncle Lucas que se desvelhe e vengue ath mès córrer… Au!... Condatz-me çò que vos passe!... Auetz aut pòur de dormir soleta?
- Non sigatz tan pòcavergonha, Sr. Juan. Pro sabetz vos qu'a jo non m'agraden es badinades ne peth mau de morir! Aquerò que me passe ei ua causa molt senzilha: vos e eth Sr. Corregidor auetz volgut perder-me; mès vos auetz hèt a vier ua gran decebuda! Jo que sò aciu sense auer d'avergonhar-me, e eth senhor Corregidor se quedèc en molin morint-se…!
- Morint-se eth Corregidor! (exclamèc eth sòn subordinat). Senhora, sabetz se qué didetz?
- Aquerò qu'auetz entenut! Qu'a queigut en canau e lèu s'a estofat o a cuelhut ua pulmonia o sabi pas qué…Aquerò l'interèsse ara Corregidora! Jo vengui a cercar ath mèn marit, sense prejudici de gésser deman entà Madrid, a on li condarè ath Rei…
- Dimònis! Dimónis! (gasulhèc eth Sr. Juan López). A veir, Manuela!.... gojata!... apraia-me ua mula… *Señà Frasquita*, vau entath molin… Malerosa de vos se l'auetz hèt bèth mau ath Corregidor!
- Senhor Alcalde! Senhor Alcalde! (exclamèc alavetz Toñuelo, en tot entrar mès mòrt que viu). Er oncle Lucas non ei en palhèr. Era sua saumeta tanpòc i é, e era pòrta deth corrau ei dubèrta… De sòrta qu'aguest audèth s'aurà escapat!
- Qué dides?, cridèc eth senhor Juan López.
- Vèrge deth Carme! Qué se passarà ena mia casa? (exclamèc era *señà Frasquita*). Correm, senhor Alcalde non perdem temps!... Eth mèn marit aucirà ath Corregidor se lo trape aquiu en aguestes ores…
- Atau, donc, vos credetz qu'eth senhor Lucas ei en molin?
- Plan qu'ac creigui. E digui mès…quan jo venguia m'è crosat damb eth sense arreconeisher-lo. Qu'ère eth, solide, aqueth que fotie bualhs ath miei deth semiat! Diu mèn! Quan ua pense qu'es animaus an mès enteniment qu'es persones! Pr'amor que vos cau saber, senhor Juan, que sense cap de dobte es nòstes dues saumetes se saludèren en arreconeisher-se, mentre qu'eth mèn Lucas e jo ne mos saludèrem ne mos arreconeishérem… Mèslèu hugérem er un der aute en tot cuelher-mos mutuaument coma espions!...
- Be n'ei eth vòste Lucas de vos! (repliquèc er Alcalde). En fin, anem caminant, e ja veiram se qué mos calerà hèr damb toti vosati. Damb jo non se jògue! Jo que sò eth Rei!, mès non un rei coma eth qu'ara auem en Madrid, ei a díder en Pardo, senon coma aqueth que siguec en Sevilla, ath quau cridauen D. Pedro el Cruel. A veir, Manuela! Hè-me a vier eth baston e ditz-li ara tua patrona que me'n vau!

Aubedic era sirventa (qu'ère plan mès brava de çò que li convenie ara Alcaldesa e ara morau), e, coma qu'era mula deth senhor Alcalde ère ja apraiada, era *señà Frasquita* e eth, gesseren entath molin, seguidi per indispensable Toñuelo.

XXV.- Era estela de Garduña

Anem nosati deuant, donques qu'auem permís entà caminar mès ara prèssa qu'arrés.

Garuña se trapaue ja de tornada en molin, dempús d'auer cercat ara *señà Frasquita* per toti es carrèrs dera Ciutat.

Er astut Ussièr auie cambiat de camin en Corregiment, a on ac trapèc tot molt tranquil. Es pòrtes seguien dubèrtes coma ath miei deth dia, segontes ei costum quan era Autoritat ei en carrèr en tot exercir es sues sagrades foncions. Dormien ena tauleta dera escala e en recebedor d'auti ussièrs e ministres, demorant tranquillament ath sòn patron; mès, quan enteneren arribar a Garduña, s'escarrabilhèren dus o tres d'eri e li preguntèren ad aqueth qu'ère eth degan e patron immediat:

- Vie ja eth senhor?
- De cap manèra! Estatz-vos quiets! Que vengui a saber-me'n de se i a auut bèra nauetat ena casa…
- Deguna.
- E era Senhora?
- Recuelhuda enes sons apartaments.
- Non a entrat ua hemna per aguestes pòrtes hè pòc?
- Arrés a campat per aciu en tota era net…
- Plan, donc, non deishetz entrar a cap persona, sigue qui sigue e digue çò que digue. Ath contrari! Agarratz ath que vengue a preguntar peth Senhor o pera Senhora, e amiatz-lo ena preson.
- Semble qu'aguesta net se va ara caça d'audèths de compde?, preguntèc un des esbirres.
- Caça major! higec un aute.
- Majuscula! (responec Garduña solemnament). Imaginatz-vos s'era causa deu èster delicada, quan eth senhor Corregidor e jo hèm era batuda per nosati madeishi!... Per tant…enquia dempús, bones pèces, e molt de compde!
- Que Diu sigue damb vos, senhor Bastian, repliquèren toti, saludant a Garduña.
- Era mia estela s'esclipse! (gasulhèc aguest en gésser deth Corregiment) Enqua e tot es hemnes m'enganhen! Era Molièra se filèc entath Lòc ara cèrca deth sòn marit, en sòrta de vier ara ciutat…Praube Garduña! Qué l'a arribat ath tòn olfacte?

E pensant d'aguesta manèra, cuelhec era tornada entath molin.

Qu'auie rason er Ussièr de trapar mens eth sòn ancian olfacte, pr'amor que no flairèc a un òme que s'amagaue en aqueth moment darrèr d'uns vims, a pòca distància dera rambleta, e eth quau exclamèc entath sòn capòt, o mèslèu entara sua capa grana:

- Guarda, Pablo! Per aquiu vie Garduña!... Me conven que no me veigue….

Qu'ère er oncle Lucas, vestit de Corregidor, que se filaue de cap ara Ciutat, repetint de quan en quan era sua diabolica frasa:

- Tanben era Corregidora ei beroia!

Passèc Garduña sense veder-lo, e eth faus Corregidor deishèc eth sòn amagader e entrèc ena poblacion…

Ara seguida arribaue er Ussièr en molin, segontes auíem dit.

XXVI.- Reaccion

Eth Corregidor seguie en lhet, tau coma l'acabaue de veir er oncle Lucas peth uelh dera clau.

- Be ne sudi de ben, Garduña! Que m'è sauvat d'ua malautia! (exclamèc tanlèu entrèc er Ussier ena cramba) E era *señà Frasquita*? L'as trapat? Vie damb tu? As parlat damb era Senhora?

- Era Molièra, senhor (responec Garduña damb un accent angoishant), m'enganhèc coma un praube òme; pr'amor que non anèc entara Ciutat senon entath petit pòble…ara cèrca deth sòn espós. Desencuse-me Usia era turpitud…
- Milhor! Milhor! (didec eth madrilenh, damb es uelhs usclants de maudat). Tot qu'ei sauvat, donc! Abans de qué hèsque dia ja caminaràn entàs presons dera Inquisicion, estacadi code damb code, er oncle Lucas e era *señà Frasquita*, e aquiu se poiriràn sense auer a qui condar-li es sues aventures d'aguesta net. Hè-me a vier era ròba, Garduña, que ja deu èster seca… Hè-me-la a vier e vestis-me! Er aimant se convertirà en Corregidor!...

Garduña baishèc ena codina ara cèrca dera ròba.

XXVII.- Ajuda ath Rei!

Mentretant era *señà Frasquita*, eth Sr. Juan López e Toñuelo auançauen entath molin, a on arribèren pòques menutes dempús.

- Jo entrarè prumèr! (exclamèc er Alcalde de gratacèu). Per bèra causa sò era Autoritat! Seguitz-me, Toñuelo, e vos, *señà Frasquita*, demoratz-vos ena pòrta, enquia que jo vos avisa.

Entrèc, donc, eth Sr. Juan Lòpez, jos er arradimèra, a on vedec ara lum dera lua a un òme lèu gibós, vestit coma vestie eth Molièr, damb justacòs e calçotets de tela verda, faisha nera, gòrra murciana de pelussa, e eth capòt de mont ena espatla.

- Qu'ei eth!, cridèc er Alcalde. Ajuda ath Rei! Autrejatz-vos, oncle Lucas!

Er òme dera gòrra sagèc de meter-se en molin.

- Autreja-te, cridèc ath sòn torn Toñuelo, sautant sus eth, agarrant-lo peth cogòt, e metent-li un jolh ena esquia e hènt-lo rodar peth solèr.

Ath madeish temps, ua auta sòrta de fera sautèc sus Toñuelo e, agarrant-lo pera centura, lo lancèc sus er empeirat e comencèc a foter-li boets.

Qu'ère era *señà Frasquita*, qu'exclamaue:

- Brigand! Dèisha ath mèn Lucas!

Mès, alavetz, ua auta persona, qu'auie campat amiant deth ramau a ua saumeta, se metec decididament entre es dus, e sagèc de sauvar a Toñuelo…

Qu'ère Garduña, eth quau, confonent ar Ussièr deth Lòc damb D. Eugenio de Zùñiga, li didie ara Molièra:

- Senhora, respectatz ath mèn patron!

E la hec quèir d'esquia sus eth plebèu.

Era *señà Frasquita*, en veder-se entre dus huecs, li fotec dempús a Garduña tau còp ath miei der estomac, que lo hec quèir de bocadents tan long coma ère.

E damb eth, ja èren quate es persones que rodauen peth solèr.

Eth Sr. Juan Lòpez empedie que se lheuèsse eth supausat oncle Lucas, en tot tier-lo botant-li un pè sus es arnelhs.

- Garduña! Ajuda! Ajuda ath Rei! Jo que sò eth Corregidor!, cridèc finaument Don Eugenio, en sénter qu'eth pè der Alcalde, cauçat damb espardenhes de pèth de taure, lo crebaue materiaument.
- Eth Corregidor!, donques qu'ei vertat!, didec eth Sr. Juan López, totafèt estonat…

- Eth Corregidor!, repetiren toti.

E de seguit se meteren de pès es quate queigudi.

- Toti ara preson! (exclamèc Don Eugenio de Zúñiga) Toti ara forca!
- Mès, senhor…(observèc eth Sr. Juan Lòpez, botant-se de jolhs). Perdone Usia que l'aja mautractat! Com auia de conéisher a Usia damb aguesta ròba tan ordinària?
- Bèstia! (repliquec eth Corregidor): bèra causa m'auia de botar! Non sabes que m'an panat era mia? Non sabes qu'ua companhia de lairons, manada per oncle Lucas…
- Mentítz!, cridèc era navarresa.
- Escotatz-me, *señà Frasquita*, (li didec Garduña, en tot cridar-la a despart). Damb eth permís deth Corregidor e dera companhia… Se vos non apraiatz aquerò, mos penjaràn a toti, començant per oncle Lucas…!
- Donques qué se passe?, preguntèc era *señà Frasquita*.
- Qu'er oncle Lucas va pera Ciutat ad aguestes ores vestit de Corregidor… e que Diu sap s'aurà arribat ja, damb eth sòn desguisament, en pròpri dormitòri dera Corregidora.

E er Ussier li condèc en quate paraules tot aquerò que ja sabem.

- Jesús! (exclamèc era Molièra). Atau, donc, eth mèn marit me cre desaunèsta! E a anat ara Ciutat entà resvenjar-se! Au, anem entara Ciutat e justificatz-me deuant des uelhs deth mèn Lucas!
- Anem ara Ciutat, e empedim qu'aguest òme parle damb era mia hemna e li conde totes es pegaries que s'age imaginat! (didec eth Corregidor, en tot apressar-se a ua des saumetes). Ajudatz-me a montar, senhor Alcalde.
- Anem ara Ciutat, òc… (higec Garduña). E volgue eth cèu, senhor Corregidor, qu'er oncle Lucas, amagat ena vòsta vestimenta, s'age contentat damb parlar-li ara Senhora!
- Qué dides, desgraciat? (interrompec Don Eugenio de Zúñiga). Tu cres ad aguest brigand capable…?
- Capable de tot!, contestèc era *señà Frasquita*.

XXVIII.- Ave Maria Purissima! Es dotze e mieja e seren!

Atau cridaue pes carrèrs dera Ciutat eth qu'auie facultats entà tan, quan era Molièra e eth Corregidor, cada un en ua des saumetes deth molin, eth Sr. Juan López ena sua mula, e es dus ussièrs caminant, arribèren ena pòrta deth Corregiment.

Era pòrta qu'ère barrada.

Se poirie díder qu'entath Govèrn, madeish qu'entàs governadi, tot auie acabat ja aqueth dia.

- Mala causa!, pensèc Garduña.

E piquèc ath picapòrt dus o tres viatges.

Passèc fòrça temps, e ne dauriren, ne contestèren.

Eth Corregidor s'auie minjat ja es ungles des dues mans.

Arrés didie ua soleta paraula.

Pum!... Pum!... Pum!... còps e mès còps ara pòrta deth Corregiment (executadi successivament pes dus ussièrs e peth Sr. Juan López)… E arren! Non contestaue arrés! Non daurien! Non se botjaue ua soleta mosca!

Sonque s'entenie eth clar rumor des canons dera hònt qu'auie en pati dera casa.

E d'aguesta manèra passèren es menutes, longues coma eternitats.

Fin finau, tara ua, se dauric un hiestron deth dusau estatge, e didec ua votz femenina:

- Qui i a?
- Qu'ei era votz dera majordòma, gasulhèc Garduña.
- Que sò jo! (responec D.Eugenio de Zúñiga). Dauritz!

I auec un moment de silenci.

- E qui ètz vos, repetic era majordòma dempús.
- Qu'ei que non m'entenetz? Sò eth patron!... eth Corregidor!

Se hec ua pausa.

- Anatz damb Diu! (repliquèc era brava hemna). Eth mèn patron venguec hè ja ua ora e s'ajacèc de seguit. Ajaçatz-vos vosati tanben, e dormitz eth vin que deuetz auer en còs!

E era hièstra se barrèc còp sec.

Era *señà Frasquita* se tapèc eth ròstre damb es mans.

- Majordòma! (bramèc eth Corregidor, tot enventit). Non entenetz que vos digui que daurigatz era pòrta? Non entenetz que sò jo? Voletz que vos penja a vos tanben?

Era hièstra se tornèc a daurir.

- Vam a veir… (didec era majordoma). Qui ètz vos entà fóter aguesti crits?
- Sò eth Corregidor!
- Au, un aute còp! Non vos digui qu'eth senhor Corregidor venguec abans des dotze… e que jo lo vedí damb es mèns pròpris uelhs embarrar-se enes crambes dera Senhora? Voletz divertir-vos damb jo? Demoratz, donc, e veiratz se qué vos arribe!

Ath madeish temps se dauric violentament era pòrta e ua broma de sirvents e sirventes, aprovedidi de bastons, se lancèc contra es de dehòra, exclamant furiosament:

- A veir! A o ei aguest que ditz qu'ei eth Corregidor? A on ei aguest pòcvau? A on ei aguest embriac?

E s'armèc un rambalh de toti es dimònis ath miei dera escurina, sense qu'arrés podesse entener-se, e sense deishar de recéber còps eth Corregidor, Garduña, eth Sr. Juan López e Toñuelo.

Qu'ère era dusau repassada que li fotien a D. Eugenio pendent era aventura d'aquera net, ath delà deth banh que se fotec en canau deth molin.

Era *señà Frasquita*, separada d'aqueth laberint, ploraue per prumèr viatge ena sua vida…

- Lucas! Lucas! didie. Com as pogut dobtar de jo! Com as pogut sarrar enes tòns braci a ua auta!
- A! Era nòsta desgràcia ja non a remèdi!

XXIX.- Post Nubila…Diana.

- Quin escandal ei aguest?, didec, fin finau, ua votz tranquilla, majestuosa e de graciós ton, ressonant sus tot aqueth tarrabastalh.

Toti lheuèren eth cap e vederen a ua hemna vestida de nere, pistant peth balcon principau der edifici.

- Era Senhora!, dideren es sirvents, en tot suspéner eth repartiment de còps.
- Era mia hemna!, quequegèc D. Eugenio.
- Que passen aguesti campanhards… Eth senhor Corregidor ditz qu'ac permet…. higec era Corregidora.

Es sirvents deishèren pas, e eth de Zúñiga e es sòns acompanhants entrèren en lumedan e se filèren escala enssús.

Cap acusat a pujat en cadafalc damb pas tan insegur e ròstre tan descompausat coma eth Corregidor pujaue es escales dera sua casa. Ça que la, era idèa deth sòn desaunor començaue ja a destacar-se, damb nòble egoïsme, per dessús de toti es malastres qu'auie costat e que l'afligien, e per dessús des autes pegaries dera situacion que se trapaue…

- Abans qu'arren (anaue pensant), sò un Zúñiga e un Ponce de Leon!... Ai d'aqueri que se n'agen desbrembat! Ai dera mia hemna, s'a tacat eth mèn nòm!

XXX.- Ua Senhora de classa

Era Corregidora recebec ath sòn espós e ara rustica acompanhada en salon deth Corregiment.

Qu'ère soleta, de pès, e damb es uelhs tachadi ena pòrta.

Qu'ère ua plan principau dauna, pro joena encara, de placida e sevèra beresa, mès pròpria deth pincèu cristian que deth cisèl gentilici, e anaue vestida damb tota era noblesa e seriositat que consentie et gust dera epòca. Eth sòn vestit, de cuerta e estreta hauda e manges uedes e apujades, ère d'alepin nere: un mocadoret de tela blanca, un shinhau auriòla, velhaue es sues admirables espatles, e ues plan longues mitanes de seda nera caperauen era màger part des sòns blanqui braci. Se ventaue majestusament damb un ventalh enòrme, vengut de Filipines, e agarraue damb era auta man un mocador de dentèla, qu'es sòns quate pics penjauen simetricament damb ua regularitat sonqne comparabla ara dera sua actitud e menors movements.

Aquera beròia hemna auie quauquarren de reina e molt d'abadessa, e suscitaue, per tant, veneracion e pòur a guairi la guardauen. Per çò d'aute, eth poliment deth sòn vestit ad aquera ora, era gravetat deth sòn continent e es moltes lums qu'alugauen eth salon, demostrauen qu'era Corregidora s'auie esdegat en autrejar ad aquera scèna ua solemnitat teatrau e ua mina ceremoniosa que contrastèssen damb eth caractèr vilan e grossièr dera aventura deth sòn marit.

Mos calerà díder, finaument, qu'aquera senhora se cridaue Doña Mercedes Carrillo de Albornoz y Espinosa de los Monteros, e qu'ère hilha, arrehilha e besarrehilha, tatarrehilha e enquia e tot vigesima arrehilha dera Ciutat, coma descendenta des sòns illustres conquistadors. Era sua familha, per motius de vanitat mondana, l'auien ahiscat a maridar-se damb eth vielh e ric Corregidor, e era, que de ua auta manèra aurie estat monja, pr'amor qu'era sua vocacion naturau l'amiaue entath claustre, consentic en aqueth dolorós sacrifici.

En aqueri tempsi auie ja dus hilhs deth riscat madrilenh, e encara se mormolhaue que i auie un aute còp mòros ena còsta…

Mès tornem entath nòste conde.

XXXI.- Era pena deth talion

Mercedes!, (exclamèc eth Corregidor en campar deuant dera sua esposa). Me cau saber immediatament…

- Ola, oncle Lucas! Vos per aciu?, (didec era Corregidora en tot interromper-lo). A arribat bèra desgràcia en molin?

- Senhora! que non sò entà badinades! (repliquèc et Corregidor hèt ua fèra). Abans d'entrar en explicacions per part mia, me cau saber se qué a estat deth mèn aunor…
- Aquerò non ei causa mia! Dilhèu me l'auetz deishat vos en depaus?
- Òc, Senhora!... A vos (exclamèc D. Eugenio). Es hemnes son depositàries der aunor des sòns marits!
- Alavetz, donc, estimat mèn oncle Lucas, preguntatz-li ara vòsta hemna… Precisament ei en tot escotar-mos.

Era *señà Frasquita*, que s'auie quedat darrèr dera pòrta deth salon, deishèc anar ua sòrta de rugiment.

- Passatz, senhora, e sèts-vos… higec era Corregidora, en tot dirigir-se ara Molièra damb dignitat sobeirana.

E, pera sua part, se filèc entath fautuèlh

Era generosa navarresa sabec compréner, plan, tota era granesa dera actitud d'aquera esposa injuriada… e injuriada lèu doblament… Atau, donc, en tot meter-se de seguit ara madeisha nautada, tenguec es sòns naturaus impulsi, e sauvèc un silenci digne. Aquerò sense compdar qu'era *señà Frasquita,* segura dera sua innocéncia e dera sua fòrça, non auie prèssa entà defener-se. Que l'auie òc, entà acusar; e molta…, mès non cèrtament ara Corregidora. Damb qui volie era ajustar es compdes ère damb er oncle Lucas…e er oncle Lucas non ère aquiu!

- *Señà Frasquita*… (repetic era nòbla dauna, en veir qu'era Molièra non s'auie botjat deth sòn lòc): vos è dit que podetz passar e sèir-vos.

Aguesta dusau indicacion siguec hèta damb votz mès afectuosa e sentuda qu'era prumèra… Se diderie qu'era Corregidora auie endonviat tanben per instint, en mèter atencion ena tranquillitat e extraodinària beresa d'aquera hemna, que non s'anaue a pelejar damb un èsser baish e mespredable, senon dilhèu damb ua auta malerosa coma era; malerosa, òc, peth solet hèt d'auer coneishut ath Corregidor!

Se crosèren, donc, dues guardades de patz e d'indulgéncia aqueres dues hemnes que se considerauen dus còps rivaus, e notèren damb grana suspresa qu'es sues anmes s'amassarèn era ua damb era auta, coma dus frairs que se reconeishen.

Que non de ua auta manèra se ven e se saluden de luenh estant es castes nhèus des nautes montanhes.

Saborejant aguestes doces emocions, era Molièra entrèc majestuosament en salon, e se seiguec en ua cagira.

Ath sòn pas peth molin, en tot preveir qu'ena Ciutat aurie de hèr visites importantes, s'auie apraiat un shinhau e se botèc ua mantilha de flanèla nera, damb grani velots, que l'anaue divinament. Que semblaue tota ua senhora.

Per çò que hè ath Corregidor, ja auem dit qu'auie sauvat silenci pendent aqueth episòdi. Eth bram dera *señà Frasquita* e era sua aparicion ena scèna non auien pogut mens qu'exaltar-lo. Aquera hemna li costaue ja mès terror qu'era sua pròpria!

- Au, donc, oncle Lucas… (seguic era Doña Mercedes en tot dirigir-se ath sòn marit). Vaquí ara *señà Frasquita*… Que podetz vos tornar a formular era demana! Podetz preguntar-li aquerò deth vòste aunor!
- Mercedes, pes claus de Crist! (cridèc eth Corregidor). Guarda que tu non sabes de qué sò capable! De nauèth te conjuri a que dèishes es badinades e me digues tot çò que s'a passat aciu pendent era mia abséncia. A on ei aguest òme?
- Qui? Eth mèn marit? Eth mèn marit ei en tot lheuar-se e ja non se pòt tardar a arribar.

- En tot lheuar-se!, bramèc D. Eugenio.
- Vos estonatz? Donques a on volietz vos que siguesse ad aguestes ores un òme de ben, senon ena sua casa, en sòn lhet, e dormint damb era sua legitima esposa, coma Diu vò?
- Merceditas! Compde damb çò que dides! Guarda que son en tot escotar-mos! Guarda que sò eth Corregidor!...
- A jo no me crides, oncle Lucas, o ordenarè as ussièrs que vos hèsquen a vier ena preson!, repliquèc era Corregidora, en tot botar-se de pès.
- Jo ara preson! Jo! Eth Corregidor dera Ciutat!
- Eth Corregidor dera Ciutat, eth representant dera Justícia, er apoderat deth Rei (repliquèc era gran Senhora damb ua severitat e ua energia qu'estofèren era votz deth simulat Molièr), arribèc ena casa ara ora deguda, entà descansar des nòbles trabalhs deth sòn mestièr, entà seguir deman defenent era aunestetat e era vida des ciutadans, era santetat deth larèr e era decéncia des hemnes, en tot empedir d'aguesta sòrta qu'arrés posque entrar, desguisat de Corregidor ne de cap auta causa, ena cramba d'ua hemna autrú. Qu'arrés posque suspréner ara vertut en sòn descuedat repaus; qu'arrés posque abusar deth sòn cast saunei…
- Merceditas! Qué dides? (fiulèc eth Corregidor damb pòts e dents). S'ei vertat que s'a passat aquerò ena mia casa, diderè qu'ès ua tafurèla, ua perfida, ua licenciosa!
- Damb qui parle aguest òme? (interrompec era Corregidora mespredosament, e passejant era vista per toti es presents). Qui ei aguest lhòco? Qui ei aguest embriac?.... Ne tansevolh posqui creir ja que sigue un aunèst molièr coma er oncle Lucas, a maugrat que vestis eth sòn vestit de plebèu! Sr. Juan López, credetz-me vos (seguic en tot acarar-se damb er Alcalde de gratacèu, qu'ère espaurit); eth mèn marit, eth Corregisdor dera Ciutat, arribèc en aguesta casa hè dues ores, damb eth sòn capèl de tres puntes, era sua capa de grana, era sua espada de cavalièr e eth sòn baston d'autoritat… es sirvents e ussièrs que m'escoten se lheuèren, e lo saludèren en veder-lo passar peth lumedan, pera escala, e peth vestibul. Se barrèren de seguit totes es pòrtes e des d'alavetz non a entrat arrés en mèn larèr, enquia qu'arribèretz vosati. Ei cèrt aquerò? Responetz vosati…
- Qu'ei vertat! Qu'ei ua grana vertat!, contestèren era majordòma, es sivents e sirventes; toti es quaus, amassadi ena pòrta deth salon, presenciauen aquera singulara scèna.
- Dehòra toti d'aciu! (cridèc D. Eugenio, en tot deishar anar saliuèra de ràbia) Garduña! Garduña! Vene a agarra ad aguesti brigands que son en tot mancar-me ath respecte! Toti ara preson! Toti ara forca!

Garduña non campaue per nunlòc.

- Ath delà, senhor… (seguic Doña Mercedes, cambiant de ton e dignant-se ja guardar ath sòn marit e tractar-lo coma tau, cranhent qu'es sues badinades arribèssen a irremediables extrèms) Supausem que vos ètz eth mèn espós… supausem que vos ètz D. Eugenio de Zúñiga y Ponce de Leon…
- Que ne sò!
- Supausem, ath delà, qu'auessa jo bèra colpa d'auer-vos confonut a vos damb er òme qu'entrèc vestit de Corregidor…
- Infames!, cridèc eth vielh, metent man ara espada, e trapant-se solet damb era faisha deth Molièr murcian.

Era navarresa se tapèc eth ròstre damb un troç dera mantilha entà amagar es bualhs dera sua gelosia.

- Supausem tot çò que volgatz… (seguic Doña Mercedes damb ua tranquillitat inexplicabla). Mès didetz-me ara, senhor mèn: Auríetz dret a planher-vos? Poiríetz acusar-me coma fiscau?

Poiríetz sentenciar-me coma jutge? Vietz d'escotar un sermon? Vietz de cohessar-vos? Vietz d'enténer missa? O d'a on vietz damb aguest vestit? D'a on vietz damb aguesta senhora? A on auetz passat era net?

- Damb eth vòste permís… exclamèc era *señà Frasquita*, en tot botar-se de pès, possada per un ressòrt e metent-se entre era Corregidora e eth sòn marit.

Aguest, qu'anaue a parlar, se quedèc damb era boca dubèrta en veir qu'era navarresa entraue en huec.

Mès Doña Mercedes s'auancèc, e didec:

- Senhora, non vos cansetz en balhar-me a jo explicacions…Jo non vo' les demani a vos, ne plan mens! Aquiu que vie eth que pòt demanar-vo-les a un prètz just… apraiatz-vos damb eth!

Ath madeish temps se dauric era pòrta d'un gabinet, e apareishec en era e oncle Lucas, vestit de Corregidor de cap a pès, e damb baston, gants e punhau, coma se se presentèsse enes Sales de Cabildo.

XXXII.- Era fe botge es montanhes

Qu'ajatz ua bona net toti, didec eth nauèth vengut, en tot trèir-se eth capèl de tres puntes, e parlant damb era boca enfonsada, coma solie D. Eugenio de Zúñiga.

De seguit s'auancèc peth salon, en tot balancejar-se entà toti es costats, e anèc a punar era man dera Corregidora.

Toti se quedèren estonadi. Era retirada der oncle Lucas damb eth vertadèr Corregidor ère meravilhosa.

Atau, donc, es sirvents, e enquia e tot eth madeishi senhor Juan López non poderen tier ua arridalhada.

D. Eugenio sentec aqueth grèu mesprètz, e se lancèc sus er oncle Lucas coma un basilisc.

Mès era *señá Frasquita* metec eth còs, en tot separar ath Corregidor damb eth braç de temps passadi, e Sa Senhoria, entà evitar ua auta viroleta e era consequenta burla, se deishèc atropelhar sense díder ne sò ne arri. Que ja se vedie qu'aquesta hemna auie neishut entà adondaira deth praube vielh.

Er oncle Lucas se metec mès esblancossit qu'era mòrt en veir qu'era sua hemna se l'apressaue; mès se tenguec, e, damb un arridolet tan òrre que li calec botar-se era man en còr entà que non lo hesse brigalhs, didec, imitant tostemp ath Corregidor:

- Que Diu t'age Frasquita! L'as enviat ja ath tòn nebot eth nomenament?

Qu'aueren d'arturar alavetz ara navarresa! Se metec era mantilha entà darrèr, lheuèc eth front coma ua leona e, tachant es uelhs en faus Corregidor:

- Te mesprèdi, Lucas!, li didec ath miei dera cara.

Toti se pensèren que l'auie escopit.

Tau gèst, tau movement e tau ton de votz accentuèren aquera frasa!

Eth ròstre deth Molièr se transformèc en enténer era votz dera sua hemna. Ua sòrta d'inspiracion, semblanta ara dera fe religiosa, auie entrat ena sua anma, en tot negar-la de lum e d'alegria… Atau, donc, desbrembant per un moment tot aquerò qu'auie vist o auie pensat veir en molin, exclamèc, damb es lèrmes enes uelhs e era sinceritat enes pòts:

- Atau, donc, tu ès era mia Frasquita?

- Non! (responec era navarresa dehòra de se) Jo non sò era tua Frasquita! Jo sò…Pregunta-l'ac as aventures tues d'aguesta net, e eres te dideràn aquerò qu l'as hèt ath còr que tan t'estimaue!...

E s'estarnèc en somics, coma ua montanha de gèu que s'enfonse e comence a delir-se.

Era Corregidora s'auancèc entada era sense poder tier-se, e la sarrrèc entre es sòns braci damb era màger afeccion.

Era *señà Frasquita* se metec alavetz a punar-la sense saber tanpòc se que hège, en tot dider-li entre somics, coma ua mainada que cèrque empara ena sua mair:

- Senhora, Senhora! Be ne sò de malerosa!
- Non tan coma vos pensatz! li contestèc era Corregidora, plorant tanben generosament.
- Jo plan que ne sò de malerós! gemegaue er oncle Lucas, fotent-se còps contra es sues lèrmes, coma avergonhant-se de vessar-les.
- Donques, e jo? (didec finaument Don Eugenio, en tot senter-se amolit peth contagiós plòr des auti, o demorant tanben sauvar-se pera via umida; voi díder pera via des lèrmes) A!, jo que sò un tafurèl! un monstre! un calavèra des.hèt, que s'a hèt a vier aquerò que se meritaue!

E se metec a plorar tristament, abraçat ath vrente deth Sr. Juan López.

E aguest e es sirvents plorauen tanben, e tot semblaue ja acabat, e, ça que la, arrés s'auie explicat.

XXXIII.- E tu, donc?

Er oncle Lucas siguec eth prumèr que se vedec es aurelhes en aqueth mar de lèrmes.

Qu'ère pr'amor que començaue a brembar-se'n un aute còp d'aquerò qu'auie vist peth uelh dera clau.

- Senhors, vam as compdes!....didec de pic.
- Que non i a compdes que valguen, oncle Lucas…(exclamèc era Corregidora). Era vòsta hemna qu'ei ua excellenta persona!
- Ben… òc… mès…
- Arren de mès!... Deishatz-la parlar e ja veiratz se com se justifique. Dès que la vedí, me didec eth còr qu'ei ua santa, a maugrat de tot aquerò que vos m'auetz condat…
- Plan, donc, que parle! didec er oncle Lucas.
- Jo non parli! (contestèc era Molièra). Eth qu'a de parlar ès tu!... Perque era vertat ei que tu…

E era *señà Frasquita* non diguec arren mès, pr'amor que l'ac empedit er invencible respècte que l'inspiraue era Corregidora.

- E tu, donc?, exclamèc er oncle Lucas, perdent de nauèth era fe.
- Ara que non se tracte d'era… (cridèc eth Corregidor, entornant de nauèth ara sua gelosia). Se tracte de vos e d'aguesta senhora! A!, Merceditas!... Qui auie de díder-me que tu…?
- E tu, donc? repliquèc era Corregidora en tot mesurar-lo damb era vista.

E pendent quauqui moments es dus matrimònis repetiren cent viatges es madeishes frases:

- E tu?
- E tu, donc?
- Guarda que tu!

- Non que tu!
- Mès com as pogut tu?...
- Etc, etc, etc.

Era causa aurie estat interminabla s'era Corregidora, en tot revestir-se de dignitat, non auesse dit per darrèr viatge a D. Eugenio:

- Guarda, cara-te ara! Era nòsta qüestion particulara ja la ventilaram mès endeuant. Aquerò que mos cau ara ei entornar era patz ath còr der oncle Lucas: causa molt aisida, ena mia pensada; pr'amor qu'aquiu veigui ath Sr. Juan López e a Toñuelo que son en tot sautar per justificar ara *señà Frasquita*.
- Jo non hè cap besonh de qué me justifiquen es òmes! (responec aguesta). Qu'è dus testimònis de màger credit, as quaus non se diderà que jo è sedusit e subornat…
- E a on son?, preguntèc eth Molièr.
- Que son baish, ena pòrta…
- Donques ditz-les que pugen, damb eth permís d'aguesta senhora.
- Es praubes non poirien pujat…
- A!, que son dues hemnes!... Vai qu'un testimòni mès veridic!
- Tanpòc son dues hemnes. Sonque son dues femèles…
- Encara pejor! Seràn dues mainades! Hètz-me eth favor de dider-me es sòns nòms.
- Era ua se cride *Piñona* e era auta *Liviana*.
- Es nòstes dues saumetes! Frasquita: te n'arrisses de jo?
- Non, que parli formaument. Jo posqui demostrar-te, damb eth testimòni des nòstes saumetes, que non me trapaua en molin quan tu vederes en eth ath senhor Corregidor.
- Per Diu, explica-te!...
- Escota, Lucas!... e moris-te de vergonha per auer dobtat dera mia aunestetat. Mentre anaues aguesta net des deth Lòc entara nosta casa, jo me dirigia des dera nòsta casa entath Lòc, e, per tant, mos crosèrem en camin. Mès tu caminaues per dehòra d'eth, o, milhor dit, t'auies arturat e alugat uns bualhs ath miei deth semiat….
- Qu'ei vertat que m'arturè!... Seguís.
- Alavetz bramèc era tua saumeta…
- Justament!, Be ne sò d'erós!... Parla, parla; pr'amor que cada paraula tua m'entorne un an de vida!
- E ad aqueth bram li contestèc un aute en camin…
- Ò!, òc, òc… Benedida sigues! Me semble que sò en tot entener-lo!
- Qu'èren Liviana e Piñona, que s'auien arreconeishut e se saludauen coma bones amigues, encara que nosati dus ne mos saludèrem ne mos arreconeishérem…
- Non me digues mès!... Non me digues mès!...
- De tau manèra non mos arreconeishérem (seguic era *señá Frasquita*) qu'es dus mos espaurirem e gessérem hugent en direccions contraries… Ja ves, donc, que jo non èra en molin! Se vòs saber ara per qué trapères ath senhor Corregidor en nòste lhet, paupa aguesta ròba qu'amies botada e qu'encara deu èster umida, e t'ac diderà milhor que jo. Sa Senhoria queiguec en canau deth molin, e Garduña lo despolhèc e l'ajacèc aquiu! Se vòs saber se per

qué daurí era pòrta…, siguec pr'amor que pensè qu'ères tu eth que s'estofaue e me cridaue a crits. E, en fin, se vòs saber aquerò deth nomenament… Mès non è arren mès que díder de moment. Quan sigam solets, t'en saberàs d'aguesta e de d'autes causes…que non me cau referir deuant d'aguesta senhora.

- Tot aquerò qu'a dit era *señà Frasquita* ei era pura vertat!, cridèc eth Sr. Juan López, desirant hèr es patzes damb Doña Mercedes en veir qu'era ère qui manaue en Corregiment.
- Tot! tot! higec Toñuelo, seguint eth corrent deth sòn patron.
- Enquia ara…, tot!, higec eth Corregidor, plan compladut de qué es explicacions dera navarresa, non auessen anat mès luenh…
- Per tan ès innocenta! (exclamaue mentre tant er oncle Lucas, en tot render-se ara evidéncia), Frasquita mia, Frasquita dera mia anma! Perdona-me pera injustícia e dèisha que te balhe ua abraçada!...
- Aquerò qu'ei ua auta causa!... (contestèc era Molièra, amagant eth còs). Abans d'abraçar-te, me cau escotar es tues explicacions…
- Jo les autrejarè per eth e per jo… didec Doña Mercedes.
- Que ja hè ua ora que sò en tot demorar-les!, didec eth Corregidor, sajant de lheuar-se.
- Mès non les autrejarè (seguic era Corregidora, virant era esquia ath sòn marit) enquia qu'aguesti senhors s'agen escambiat era ròba…; e, encara alavetz, les autrejarè solet ad aqueth que se merite escotar-les.
- Au… au… Vam a cambiar-mos… (li didec eth murcian a Don Eugenio, en tot alegrar-se de non auer-lo assassinat, encara que guardant-lo damb un òdi vertadèrament morisc). Eth vestit de Vòsta Senhoria m'estòfe! Qu'è estat desgraciat mentre l'è amiat botat.
- Perque non lo comprenes! (responec eth Corregidor). Jo so, en cambi, desirant botar-me-lo, entà penjar-te a tu e a miei mon, se non me satisfèn es explicacions dera mia hemna!

Era Corregidora, qu'entenec aguestes paraules, padeguèc era reünion damb ua doça arridalha, pròpria d'aqueri angels qu'eth sòn ministèri ei sauvar as òmes.

XXXIV.- Tanben era Corregidora ei beròia

Talèu gesseren dera sala eth Corregidor e er oncle Lucas, se seiguec de nauèth era Corregidora en fautuèlh, botèc ath sòn costat ara *señà Frasquita*, e, en tot dirigir-se as sirvents que tapauen era pòrta, les didec damb amabla senzilhesa:

- Au, gojats!... Condatz ara vosati ad aguesta excellenta hemna tot çò de dolent que sapiatz de jo.

Auancèc eth quatau estat, e dètz còps voleren parlar ath madeish temps; mès era hilhuquèra, coma persona qu'auie mès ales ena casa, impausèc silenci as auti, e didec d'aguesta sòrta:

- Vos cau saber, *señà Frasquita*, qu'aguesta net èrem jo e era Senhora suenhant as mainatges, demorant a veir s'arribaue eth patron e pregant eth tresau Rosari entà hèr temps (donques qu'eth motiu declarat per Garduña auie estat qu'eth senhor Corregidor caminaue darrèr d'uns maufactors molt terribles), quan entenérem bronit de gent ena cramba deth costat, qu'ei a on es mèns senhors an eth sòn lhet de matrimòni. Cuelhérem era lum, mòrtes de pòur, e anèrem a veir se qui s'estaue ena cramba, quan, ai!, Vèrge deth Carmen!, en entrar, vedérem qu'un òme, vestit coma eth mèn senhor, mès que non ère eth, (donques qu'ère eth

vòste marit!) sajaue d'amagar-se dejós deth lhet. "Panaires!" comencèrem a cridar, e ara seguida era cramba ère plia de gent, e es ussièrs treigueren arrossegant-lo ath simulat Corregidor deth sòn amagader. Era mia Senhora, que, coma toti, auie arreconeishut ar oncle Lucas e que lo vedec damb aqueth vestit, cranhèc qu'auesse aucit ath patron, e comencèc e planher-se de sòrta que crebauen es pèires... "Ara preson! Ara preson!" dídiem mentretant es auti. "Lairon! Assassin!", ère era milhor paraula qu'entenie er oncle Lucas.; e atau, donc, ère ja coma un defunt, sarrat ara paret, sense badar boca. Mès, en veir que se lo hègen a vier entara preson, didec... aquerò que vau a repetir, encara que serie milhor non dìder arren: "Senhora, jo non sò lairon ne assassin: eth lairon e er assassin... deth mèn aunor ei ena mia casa, ajaçat damb era mia hemna."

- Praube Lucas!, alendèc era *señà Frasquita*.
- Prauba de jo!, mormolhèc era Corregidora, tranquillament.
- Aquerò didérem toti... "Praube oncle Lucas e prauba Senhora!" Pr'amor que... era vertat, *señà Frasquita*, ja mos imaginàuem qu'eth mèn senhor auie botat es uelhs en vos...e, encara qu'arrés s'imaginaue que vos...
- Majordòma! (exclamèc sevèrament era Corregidora) Non seguisques per aguest camin!...
- Que seguirè jo per aute.. (didec un ussièr en tot profitar aquera escadença entà apoderar-se dera paraula). Er oncle Lucas (que mos enganhèc fòrçá ben damb eth sòn vestit e era sua manèra de caminar quan entrèc ena casa; autant, que toti l'auérem coma eth senhor Corregidor), non auie vengut damb massa bones intencions, e s'era Senhora non auesse estat lheuada..., imaginatz-vos çò qu'aurie pogut passar...
- Au! Cara-te tu tanben!, (interrompèc era codinèra. Non dides que pegaries! Plan, donc, *señà Frasquita*: er oncle Lucas entà explicar era sua preséncia ena cramba dera mia patrona, li calec cohessar es intencions qu'amiaue... Per cèrt, qu'era Senhora non se podec tier en entener-lo, e li fotèc un boet ath miei dera boca, e li deishèc era mitat des paraules laguens deth còs! Jo madeisha l'aumpli d'insults e repotecs, e volí trèir-li es uelhs...Pr'amor que ja sabetz vos , *señà Frasquita*, que, encara que sigue eth vòste marit, aquerò de vier damb es sues mans netes...
- Qu'ès ua pachocaira! (cridèc eth portèr, en tot meter-se deuant dera charraira). Qué mès auries volgut tu... en fin, *señà Frasquita*; escotatz-me a jo, e anem ath gran. Era Senhora hec e didec çò que calie...; mès, dempús, padegat ja eth sòn anuèg, cuelhec pietat der oncle Lucas e se fixèc en mau anament deth sòn Corregidor, dident aguestes paraules o semblantes: "Per infame qu'age estat eth vòste pensament, oncle Lucas, e encara que jamès poirè perdonar tanta insoléncia, ei de besonh qu'era vòsta hemna e eth mèn espós se pensen que pendent ues ores an estat cuelhudi enes sòns pròpris hiltas, e que vos, ajudat per aguest desguisament, les auetz entornat afront per afront. Jamès poiram trèir ua resvenja milhor contra eri que damb aguesta enganha tan facila de esbugassar quan mos convengue!". Cuelhuda tan decision, era Senhora e er oncle Lucas mos dideren a toti aquerò qu'auìem de hèr e díder quan entornèsse Sa Senhoria, e per cèrt l'è fotut a Sebastian Garduña tau còp ena barbeta, que me pensi que non se'n desbrembarà pendent molt de temps dera net de Sant Simon e de Sant Judes!...

Quan eth portèr deishèc de parlar ja hège estona qu'era Corregidora e era Molièra se gasulhauen ara sua aurelha, en tot abraçar-se e punar-se en cada moment, sense poder tier er arrir en moltes ocasions.

Malastre que non s'entenesse aquerò que didien!... Mès eth lector ja s'ac pòt imaginar sense cap esfòrç: e se non eth lector, era lectora.

XXXV.- Decret imperiau

Tornèren alavetz ena sala eth Corregidor e er oncle Lucas, vestidi cada un damb era sua pròpria ròba.

- Ara me tòque a jo!, entrèc dident er insigne D. Eugenio de Zúñiga.

E dempús de fóter en solèr un parelh de còps de baston coma entà recuperar era sua energia (a manèra d'Anteo oficiau, que non se sentie fòrt enquia qu'era sua cana de Indies tocaue en solèr), li didec ara Corregidora damb un enfasi e ua frescor indescriptibles:

- Merceditas…, que sò en tot demorar es tues explicacions!...

Mentretant, era Molièra s'auie lheuat e li fotie ar oncle Lucas un pecic de patz, que li hec veir es esteles, en tot guardar-lo ath madeish temps damb desenferonidi e fascinadors uelhs.

Eth Corregidor, que vedie aquera pantomima, se quedèc de pèira, sense explicar-se ua reconciliacion tan sense motiu.

Se dirigic, donc, de nauèth, ara sua hemna, e li didec, hèt un vinagre:

- Senhora! Toti s'entenen mens nosati! Treiguetz-me de dobtes… Vos ac mani coma marit e coma Corregidor!

E fotèc un aute còp de baston en solèr.

- Atau, donc, vo n'anatz? (exclamèc Doña Mercedes en tot apressar-se ara *señà Frasquita* e sense hèr-ne cabau de D. Eugenio). Donques non vo'n hescatz, qu'aguest escandal non aurà conseqüéncies. Ròsa!, aluga ad aguesti senhors que diden que se'n van… Anatz damb Diu, oncle Lucas!
- Ò!, non!, (cridèc eth de Zúñiga, en tot meter-se ath miei). Aumens er oncle Lucas non se'n va! e quède arrestat enquia que se sàpie tota era vertat! Èp!, ussièrs! Ajuda ath rei!...

Ne un solet ministre aubedic ath Corregidor. Toti guardauen ara Corregidora.

- A veir, òme! Dèisha liure eth pas!, higec aguesta, en tot passar lèu sus eth sòn marit e dident adiu a toti damb era màger finesa; ei a díder, damb eth cap inclinat, cuelhent-se era hauda damb era punta des dits e acochant-se graciosament, enquia completar ua reveréncia qu'alavetz ère de mòda, e que se cridaue "era pompa".
- Mès jo… Mès tu… Mès nosati… Mès aqueri…seguie gasulhant eth vielhet hènt-se a vier ara sua hemna deth vestibul e perturbant es sues cortesies milhor iniciades.

Inutil afan! Arrés ne hège cabau de Sa Senhoria!

Quan se n'aueren anat toti e ja èren solets en salon es desavengudi esposi, era Corregidora se dignèc fin finau dider-li ath sòn espós, damb er accent qu'aurie tengut ua Czarina de totes es Russies entà fulminar sus un Ministre queigut era orde deth perpetuau despatriament entara Siberia:

- Mil ans que visques ignoraràs aquerò que s'a passat aguesta net ena mia cramba… S'auesses estat en era, coma aurie estat normau, non auries besonh de preguntar-l'ac ad arrés. Per çò que hè ara mia boca, non i a ara, ne i aurà jamès, cap rason que m'obligue a satisfèr-te, donques que te mesprèdi de tau sòrta que se non siguesses eth pair des mèns hilhs te lançaria ara madeish per aguest balcon, dera madeisha manèra que te hèsqui enlà, entà tostemp, deth mèn dormitòri. Per tant, bona net, cavalièr.

Prononciades aguestes paraules que Don Eugenio entenec sense parpelejar (donques que quan ère solet non s'atrevie damb era sua hemna), era Corregidora entrèc en sòn gabinet e deth gabinet passèc ara cramba, barrant es pòrtes ath sòn darrèr; eth praube òme se quedèc plantat ath miei dera sala, mormolhant entre caishaus (que non entre dents) e damb un cinisme que non n'aurà auut cap aute de parièr:

- Plan, donc, senhor, non demoraua jo gesser-me'n tan ben!... Garduña m'en traparà ua auta!

XXXVI.- Conclusion, moralitat e epilòg

Piulauen es audèths saludant ara auba, quan er Oncle Lucas e era *seña Frasquita* gessien dera Ciutat de cap ath sòn molin.

Es esposi anauen a pè, e deuant d'eri caminauen, en parelha, es dues saumetes.

- Eth dimenge t'as d'anar a cohessar (li didie era Molièra ath sòn marit); donques que te cau netejar-te de toti es tòns maus judicis e criminaus prepausi d'aguesta net…
- Qu'ac as pensat molt ben… (contestèc eth Molièr). Mès tu, mentretant, me haràs un aute favor, e ei autrejar as praubi es matalassi e era ròba deth nòste lhet, e botar-la tota naua. Jo non me voi ajaçar a on a sudat aquera bèstia verinosa!
- Non me lo nomenes, Lucas! (repliquèc era *señà Frasquita*). Parlem, donc, de ua auta causa. Voleria que me hesses un dusau favor…
- Demana per aguesta boca…
- Er ostiu a vier m'amiaràs entàs banhs deth Solan de Cabras.
- Entà qué?
- Entà veir s'auem hilhs.
- Plan erosa idèa! T'amiarè, se Diu mos consèrve era vida.

E damb aquerò arribèren ath molin, en moment qu'eth solei, sense auer gessut encara, dauraue ja es cimalhs des montanhes.

Pera tarde, damb grana suspresa des esposi, que non demorauen naues visites de nauti personatges, dempús d'un escandal coma eth dera net precedenta, acodic en molin mès senhoriu que jamès. Eth venerable Prelat, molti Canonges, eth Jurisconsult, dus Priors de fraires e d'autes persones (que dempús se sabec qu'auien estat convocades aquiu per Sa Senhoria Illustrissima) ocupèren materiuament era placeta dera arradimèra.

Sonque mancaue eth Corregidor. Un còp amassada era tertólia, eth senhor Bisbe cuelhec era paraula, e didec: que, per çò madeish que s'auien passat quauques causes en aquera casa, entà que ne es aunèsti Molièrs ne es autes persones aquiu presentes participèssen dera censura publica, sonque meritada per aqueth qu'auie profanat damb era sua torpida conducta ua reümion tan moderada e tan aunèsta. Exortèc pairaument ara *señà Frasquita* entà qu'en avier siguesse mens provocativa e temptadora enes sues paraules e gèsti, e sagèsse d'amiar mès tapadi es braci e mès naut er escòt deth jupon: conselhèc ar oncle Lucas mès desinterès, màger circonspeccion e mens immodéstia en sòn tracte damb es superiors e acabèc en tot balhar era benediccion a toti, dident: que, coma qu'aqueth dia non dejunaue, se minjarie damb molt de gust un parelh de pinches d'arradim.

Madeish opinèren es auti… respècte d'aquerò darrèr… e era arradimèra se quedèc tremolant aquera tarde. En dues arròbes d'arradim calculèc era despena eth Molièr!

Pendent lèu tres ans seguiren aguestes saboroses reumions, enquia que, contra era prevision de toti, entrèc en Espanha era armada de Napoleon e se formèc era Guèrra dera Independéncia.

Eth senhor Bisbe, eth Magistrau e eth Penitenciari moriren er an 8, e er Avocat e es auti contertulians enes ans 9, 10, 11 e 12, per çò de non poder tier era vista des francesi, polacs e d'autes bèsties qu'invadiren aquera tèrra e que humauen en pipa, en presbitèri des glèises, pendent era

missa dera tropa!

Eth Corregidor, que jamès auie tornat ath molin, siguec destituit per un mariscau francés, e moric ena Preson de Cort, per non auer volgut ne un solet moment (sigue dit en aunor sòn) transigir damb era dominacion estrangèra.

Doña Mercedes non se tornèc a maridar, e eduquèc perfèctament as sòn hilhs, en tot retirar-se ena sua vielhesa en un convent, a on acabèc es sòns dies coma ua santa.

Garduña se hec francizat.

Eth Sr. Juan López siguec guerrilhèr, e governèc ua partida, e moric, madeish qu'eth sòn ussièr, ena famosa batalha de Baza, dempús d'auer aucit a molti francesi.

Fin finau: er oncle Lucas e era *señà Frasquita* (encara que non aueren hilhs, a maugrat d'auer anat ath Solan de Cabras e d'auer hèt molti vòts e rogatives) seguiren tostemp estimant-se dera madeisha manèra, e artenheren ua edat auançada, en tot veir desaparéisher er Absolutisme en 1812 e en 1820, e tornar a aparéisher en 1814 e 1823, enquia que, a tot darrèr, s'establic de vertat eth sistèma Constitucionau quan moric eth Rei Absolut, e eri passèren a mielhor vida (precisament quan comencèc era Guèrra Civila des Sèt ans), sense qu'es capèls de puntes que ja amiauen toti, podessen hèr-les desbrembar aqueri tempsi simbolics deth capèl de tres puntes.

FIN.

Generalitat de Catalunya
Generalitat de Catalonha

GOBIERNO DE ESPAÑA
MINISTERIO DE CIENCIA E INNOVACIÓN

Diputació de Lleida

INSTITUT D'ESTUDIS ILERDENCS

Ajuntament Naut Aran

BAQUEIRA/BERET